MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

SLOVAK WRITERS AND ARTISTS ASSOCIATION

CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

ROČNÍK (VOL.) 4 1957 ČÍSLO (NO.) 2

ROČNIK IV. VOL. IV.

MOST

ČÍSLO 2 NO. 2

Štvrťročník pre slovenskú kultúru

A Quarterly for Slovak Culture

Orgán Spolku slovenských spisovateľov a umelcov

Vychodí štyri razy do roka	Rediguje MIKULÁŠ ŠPRINC s redačným kruhom	Predplatné na štyri čísla USA a Kanada $5.00 Ostatná cudzina $4.00

Vydavateľ: SPRÁVA KULTÚRNEHO FONDU PETRA P. JURČÁKA. Predseda REV. JÁN J. LACH.

Adresa redakcie: MIKULÁŠ ŠPRINC, 2900 E. Boulevard, Cleveland, Ohio. U.S.A.

Adresa administrácie: MOST, 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana, U. S. A.

OBSAH

Michal Lacko, S.J. **Humenné, politické, kultúrne a náboženské stredisko v XVII. storočí.** — 47

Robinson Jeffers. **Ante Mortem** (Prel. K. Strmeň) — 59

Dr. Ernest Žatko. **V spoločnosti talianskeho kritika Casnatiho.** — 60

W. H. Auden. **Dar jazyka.** (Prel. K. Strmeň) — 63

J. Zlatňanský. **K pojmu modernej demokracie.** — 64

Karol Strmeň (prekl.). **Zo súčasnej americkej lyriky.** — 69

Jozef Kirschbaum. **K päťdesiatke univ. prof. Dr. Henricha Bartka.** — 72

Nad päťdesiatkou Jozefa Ďuriša. — mš — 73

Dr. Štefan Náhalka. **"Socialistický realizmus" a kresťanský reálizmus.** — 75

KULTÚRA A ŽIVOT. (Dudincev, Granin, Kirsanov) Peter Skalenický — 86

KNIHY (Slovakia's Road to Statehood, Slovak Ruler's Sword, Pre a proti) — 89

Š. Náhalka. **Spev L. Pudiša na gramafónových doskách.** — 92

ROČNIK IV. VOL. IV. MOST ČÍSLO 2 NO. 2

HUMENNÉ

POLITICKÉ, KULTÚRNE A NÁBOŽENSKÉ STREDISKO NA VÝCHODNOM SLOVENSKU V XVII. STOROČÍ

Michal Lacko, S.J.

XVII. storočie na Slovensku, tak bohaté na udalosti a tak významné pre budúci vývoj Uhorska a celej strednej Európy, keď územie dnešného Slovenska bolo hrádzou proti náporu tureckej záplavy, javiskom náboženských bojov a dejiskom jedinečnej katolíckej obnovy, toto storočie čaká ešte na svojho dejepisca. V našich dejepisných príručkách okrem mien niektorých sedmohradských maďarských kniežat ako Bocskay, Bethlen, Rákóczy, Tököly, ktorí bojovali skoro výlučne na území dnešného Slovenska, vyzdvihuje sa meno T r n a v y , ako duchovného strediska, z ktorého vyžarovala katolícka obnova po celej strednej Európe. A toto je asi všetko, čo o XVII. storočí vieme. Prvenstvo Trnavy v tomto období nemožno poprieť, ale tiež treba priznať, že v tomto čase kvitli ešte aj iné kultúrne a duchovné centrá, hlavne na východnom Slovensku. V tejto rozprave chcem osvetliť zástoj mestečka H u m e n n é v pohnutých dejinách XVII. storočia, o čom sa v našich dejinách nič nepísalo. Príčinou toho bolo nepoznávanie historických prameňov. Študujúc nedávno dejiny Užhorodskej Únie uskutočnenej roku 1646, musel som bádať v rímskych archívoch.[1] *Okrem prameňov týkajúcich sa výslovne môjho predmetu, mimochodom dostalo sa mi do rúk mnoho vedľajšieho materiálu, týkajúceho sa kultúrnych a náboženských dejín Východného Slovenska v XVII. storočí. Bol som prekvapený, keď sa mi čím ďalej tým viacej vynoroval zástoj Humenného v rôznych odvetviach vtedajšieho života. Dovtedy som naozaj málo vedel o dejinách Humenného. Dnes okrem hlavných údajov, ponachádzaných v niektorých cudzojazyčných knihách, zo-*

sbieral som v rímskych archívoch toľko materiálu o Humennom v našom období, že by z toho mohla vzniknúť obšírna monografia. [2] *Tuná chcem podať pre širší kruh čitateľov súhrn poznatkov v troch častiach o Humennom ako stredisku politickom, kultúrnom a náboženskom v XVII. storočí.*

HUMENNÉ AKO POLITICKÉ STREDISKO.

Môže sa to zdať skoro nemožným. Humenné je aj dnes iba malým mestečkom, a v XVII. storočí bolo ešte omnoho menšie. No iné boli pomery v XVII. storočí a iné sú dnes.

Humenné všetok svoj význam, o ktorom tu hovoríme, vďačí šľachtickej rodine D r u g e t h , ktorej patril hrad, mestečko a celé panstvo Humenné, z čoho nosili tiež prímenie: Drugeth Humenský.[3] Rod Drugethovcov pochádza z Francúzska. Odtiaľ s Anjouovcami prešli do Neápolu v Itálii, a odtiaľ zase s tými istými Anjouovcami dostali sa do Uhorska, keď sa Karol Róbert Anjou sa r. 1308 kráľom uhorským. Prvencom rodu v Uhorsku je Filip Drugeth, ktorému kráľ daroval roku 1323 panstvo Humenné s rozsiahlymi majetkami v Zemplínskej župe. Ešte v XIV. storočí Filipovi vnuci rozdelili si panstvo na dvoje. Jedna vetev zostala v Humennom a druhá založila nové panstvo v Užhorode. Humenské panstvo okrem hradu Humenné malo ešte hrady Brekov, Jasenov a Nevické, a patrilo k nemu 36 obcí, v ktorých roku 1598 bolo 2142 poddanských usadlostí. V XVII. storočí humenskí Drugethovci získali ešte panstvá Vranov, Trebišov a hrad Zemplín.

Predstavitelia užhorodskej vetve v našom období sú: Valentín Drugeth 1588—1609 (roky panovania), Štefan Drugeth 1609—1610.

Týmto Štefanom Drugethom vymrela užhorodská vetev, a celé užhorodské panstvo zdedila vetev humenská, ktorá sa takto stala najpoprednejším a najbohatším rodom v Hornom Uhorsku, závodiac o prvenstvo s Rákóczyovcami.

Predstavitelia humenskej vetve v našom období sú: Juraj III. Drugeth nar. 1583 – zomr. 21. VI. 1620 (pán od r. 1605); Ján X. Drugeth nar. 1610 ? – zomr. 17. XII. 1645 (pán od r. 1620); Juraj IV. Drugeth nar. 1633 – zomr. 9. X. 1661 (pán od r. 1645).

Synovia tohoto posledného sú: Ján XI. Drugeth zomrel v ranej mladosti, Žigmund Drugeth, zomrel roku 1684, a Valentín Drugeth tit. biskup Krbavský, [4] zomrel roku 1691. Ním vymrela po meči aj humenská vetev rodu Drugethovcov. Ich sestra Kristína (zomrela tiež roku 1691) bola vydatá za grófa Mikuláša Beresényi, ktorý s ňou zdedil panstvo Užhorodské. Panstvo humenské pripadlo dcére spomenutého Žigmunda Drugetha, ktorá ho priniesla ako veno do Rodiny Csáky. Od Csákyovcov ho neskoršie zdedila rodina Andrássy, ktorá ho držala až do pozemkovej reformy po prvej svetovej vojne.

Najvýznamnejším Drugethovcom je Juraj III. Ním sa budeme bližšie zaoberať, lebo ním dosiahol rod najväčšej moci a vplyvu v Uhorsku. No prv nám treba zaznamenať vážnu okolnosť. Rodina Drugethovcov, ako mnohé iné rody uhorské, v XVI. storočí prijala protestantizmus, a ako taká bola na strane protestantskej šľachty vedenej sedmohradským kniežaťom proti cisárovi z rodu Habsburgského. V povstaní Štefana Bocskayho (1603–1606) vyššie spomenutý Valentín Drugeth, strýc Juraja Drugetha a pán Užhorodu bol jedným z popredných náčelníkov povstaleckého vojska. No roku 1605 stala sa veľká udalosť. Mladý Juraj III. Drugeth, poslaný na štúdia do Prahy, pod vplyvom jezuitov stal sa katolíkom. Po ánvrate domov a po zdedení užhorodského panstva stal sa prvým činiteľom katolíckej cisárskej strany v Hornom Uhorsku. Roku 1613 sa uchádzal až o sedmohradský trón, no zvíťazil nad ním protestant Gabriel Bethlen (1613–1629). Medzitým Juraj III. v svojom panstve začal vyvíjať plodonosnú činnosť katolíckej obnovy, čo bolo tŕňom v oku protestantskej šľachte. Tá čakala len na vhodnú príležitosť, aby ho znemožnila a odstránila. A tá sa naskytla skoro.

Roku 1618 po známych pražských udalostiach, ktorými sa začalo české povstanie a tridsaťročná vojna proti cisárovi Matejovi I. (1608–1619) a potom proti cisárovi Ferdinandovi II. (1619–1637), protestantské uhorské stavy vedené Gabrielom Bethlenom udreli na cisára z východu. Povstanie vzbľklo roku 1619. Prvým cieľom povstalcov boli Košice, ktoré bez boja otvorili povstalcom brány. [5] Odtiaľ sa víťazným pochodom dali smerom na západ, zaujali Trnavu, a došli pod samu Viedeň. No Bethlen prv, než opustil Košice, dal rozkaz svojmu vojvodcovi Jurajovi I. Rákóczymu, aby zvláštnou výpravou znemožnil a potrestal Juraja Drugetha Humenského. Rákóczy v septembri r. 1619 s vojskom tiahol na Humenné, zaujal viaceré drugethovské hrady a panstvá, no jeho cieľom bolo stretnuť sa v boji so samým Jurajom Drugethom. Tento však nie súc ešte dostatočne pripravený, z taktických dôvodov sa utiahol za hranice do Poľska, na svoje tamojšie panstvo Laski. [6] Rákóczy v predpoklade, že Drugeth je už odbavený, triumfálne sa vrátil do Košíc. No Drugeth neotáľal. Okamžite v Poľsku si najal 8.000 Kozákov a iných žoldnierov a s týmto vojskom 21. novembra 1619 vtrhol do Uhorska postupujúc cez Humenné na juh. Rákóczy sotva sa vzpamätal, vyšiel mu v ústrety s 3.000 mužmi, ale bol porazený. Drugeth prenasledujúc ho zaujal Košice, Nové Mesto pod Šiatrom a Szerencs, ďaleko na juhu. V tom čase Bethlen obliehal Viedeň. Keď sa dozvedel, čo sa stalo na východe, bol prinútený upustiť od obliehania a tiahnuť proti Drugethovi, ktorý ho vlastne odrezal od Sedmohradska. Spojené Bethlenove vojská premohli Drugetha,

ktorý ustupoval a utiahol za znovu do Poľska, kde skoro nato, v mladom veku ako 37 ročný, dňa 21. júna roku 1621 zomrel na svojom panstve Laski.

Zákrok Drugethov predsa mal veľký politický význam. Drugeth vlastne zachránil Viedeň a cisára Ferdinanda II., keď prinútil Bethlena upustiť od obliehania. Cisár medzitým dostal pomoc, takže povstalci čoskoro začali s ním vyjednávať a 7. januára roku 1622 podpísali mier v Mikulove. Podľa neho Bethlen dostal pod svoju právomoc doživotne okrem Sedmohradska ešte aj 7 stolíc severovýchodného Uhorska, s výnimkou však stolíc Zemplínskej a Užanskej, ktoré boli aj naďalej panstvom Drugethovcov. Nebyť zákroku Juraja Drugetha, kto vie či by Viedeň nebola bývala zaujatá, čo by bolo malo vážne následky pre ďalší vývoj udalostí.

Nástupcom Juraja III. Drugetha sa stal jeho syn Ján X., vychovaný už jezuitmi, aby bol hodným nástupcom svojho otca. A naozaj, hoci celkom mladý, pokračoval v jeho šľapajách aj na poli politickom, aj na poli kultúrnom. Sotva dosiahol plnoletosti, stal sa hlavným županom Zemplínskym a Užanským a tiež kráľovským sudcom v celom Hornom Uhorsku. Po smrti Bethlenovej (1629) sa pomery znova vyostrovali medzi obidvoma stránkami. Ján Drugeth bol predstaviteľom katolíckej cisárskej strany a protestantov viedlo nové knieža sedmohradské Juraj I. Rákóczy (1633–1648).

Roku 1643 znovu došlo k povstaniu a tento raz Rákóczy sám sa chcel zaistiť proti prípadnému prepadnutiu spoza chrbta, a preto sám na čele vojska tiahol na Humenné, ktoré celkom zničil. Ján X. tak ako jeho otec našiel útočište v Poľsku, kde tiež zbieral vojsko proti Rákóczymu, no väčšieho politického úspechu nedosiahol. Povstanie sa skončilo mierom v Linzi 1. decembra 1645 a nasledujúceho dňa zomrel Ján X. Drugeth v Užhorode v mladom veku 35 rokov, zanechajúc ako správkyňu panstva počas maloletosti syna Juraja IV. svoju manželku Annu rodenú Jakušič, sestru jágerského biskupa Juraja Jakušiča.

Po zničení roku 1644, Humenné pomaly začína strácať svoj význam. Ján Drugeth sídlil obyčajne v Užhorode a tam dal tiež preniesť najväčšie kultúrne dielo svojho otca, jezuitské kolégium humenské.

HUMENNÉ AKO KULTÚRNE STREDISKO.

Juraj III. Drugeth, odchovaný v jezuitských školách v Prahe, kde sa stal roku 1605 katolíkom, vrátil sa domov do Humenného s plánom osnovať aj v svojom sídle jezuitské kolégium. Prvých jezuitov dostal do Humenného koncom roku 1608, ale kolégium sa mu podarilo založiť až roku 1615. Treba vyzdvihnúť, že po prechodnom pobyte jezuitov v Trnave v XVI. storočí (1561–1568), humenské kolégium bolo prvé z veľ-

kých jezuitských kolégií na území dnešného Slovenska, lebo v Trnave začali znovu jezuiti vučovať iba rok neskoršie (1615). V zakladacej listine vydanej v Humennom dňa 2. júla 1615 Juraj Drugeth podáva najprv dôvody, prečo sa rozhodol založiť kolégium, a potom vypočítava, čo všetko určil ako fundáciu na udržiavanie kolégia. Ponajprv odovzdáva jezuitom pre ciele kolégia bývalý františkánsky kláštor, ktorá obnovil a rozšíril, aby vyhovoval svojmu novému cieľu a na uzdržiavanie daruje kolégiu majetok v obci Veľká Kamenica, dve vinice pri Užhorode a 1700 zlatých ročne.[7] Fundáciu zväčšil tohože roku pán Mukačeva gróf Mikuláš Eszterházy, darujúc ročne 100 zlatých v hotovosti, 5 sudkov vína, 50 meríc pšenice a 5 vykrmených zaklaných svíň.[8]

Tohože roku na jeseň začali sa školy podľa vzoru iných humanistických jezuitských kolégií. Povesť o tom sa rýchlo rozšírila po okolí, takže domáci kronikár už koncom roku 1616 zaznamenal: "Mnohí šľachtici, medzi nimi aj nekatolíci, prichádzajú pozrieť si naše kolégium, obdivujú našu mládež, veľmi si chvália spôsob vyučovania a žiadajú si dať do našej školy svojich synov. Istý vzdelaný muž opovážil sa tvrdiť, že v celom Uhorsku niet lepšieho gymnázia ako je toto naše, ktoré je ešte iba v počiatkoch.[9]

Už roku 1615 nachádzame v humenskom kolégiu 15 jezuitov, z ktorých väčšina je zamestnaná pri výchove mládeže, a niektorí sa venujú duchovnej správe a misiám. Rozvojom kolégia rástol aj počet profesorov, takže roku 1619 humenskému kolégiu pripadá 27 jezuitov, z ktorých dvaja boli zamestnaní v Košiciach a jeden v Zborove u grófa Pavla Rákóczyho.

Avšak tento sľubný rozvoj bol tohože roku naraz pretrhnutý povstaním Gabriela Bethlena. V prvej časti som vyložil, že Bethlen poslal zvláštnu vojenskú výpravu do Humenného. Čo sa stalo s kolégiom, o tom máme zachovanú pôvodnú zprávu vtedajšieho rektora P. Pavla Dobokaiho, napísanú do Ríma dňa 3. novembra r. 1619 z Krosna v Poľsku.[10] Z tejto relácie sa dozvedáme, že rektor rozpustil kolégium 2. septembra r. 1619, a ten samý deň o polnoci štrnásti jezuiti vydali sa na cestu utekajúc pred povstalcami do Poľska. Viacerí, čo boli v duchovnej správe, utiahli sa do opevnených Drugethovských hradov. V tom samom liste rektor podáva do Ríma prvú zprávu o umučení blahoslavených košických mučeníkov, nakoľko sa mohol v Poľsku o udalosti prezvedieť. Neskoršie, dozvediac sa presnejšie podrobnosti, napísal druhú zprávu do Ríma, dňa 19. apríla r. 1621, ale tento raz už zo Štajerského Hradca.[11] Kým trvalo povstanie, humenskí jezuiti boli zamestnaní v Poľsku v rôznych jezuitských kolégiách a rezidenciách a po povstaní sa nevrátili do Humenného, ale boli pridelení do rôznych domov rakúskej provincie. Budova kolégia bola vydrancovaná a zničená. Juraj Drugeth zomrel roku 1620 a Ján Drugeth bol ešte maloletý, takže nebolo silnej ruky, čo by vec dala do poriad-

ku. Neprítomnosť jezuitov trvala 10 rokov, až kým ich Ján Drugeth doviedol opäť do Humenného roku 1629. Najprv museli opraviť a zariadiť budovy a roku 1630 znovu otvorili kolégium. No mladý Ján Drugeth, ktorému pripadalo tiež panstvo užhorodské, nelipnul tak na Humennom ako jeho otec. Posledné udalosti ukázali, že mesto sa nedalo dobre brániť, bolo otvorené zo všetkých strán. Okrem toho ležalo veľmi odruky na severe, čo sťažovalo zásobovanie. Užhorod bol väčší, mal pevný hrad a bol prístupnejší. On sám preniesol svoje sídlo do užhorodského zámku, a skoro nato si prial, aby sa do Užhorodu prenieslo aj kolégium z Humenného. Vec bola rozhodnutý už roku 1639, ale prešlo ešte 10 rokov, kým sa začalo v Užhorode vyučovať v novembri r. 1646. Ján Drugeth v Užhorode dal vystavať novú budovu pre kolégium, a zakladaciu listinu vydal roku 1640. [12]

Ešte sa na budove pracovalo, keď roku 1643 vypuklo nové povstanie pod vedením Juraja I. Rákóczyho, ako som to vyložil v prvej česti. Vojnovými udalosťami novostavba bola poškodená a staré kolégium v Humennom vydrancované a spálené. Jezuiti sa znovu rozprchli utekajúc do Poľska. Po uzavretí mieru sa síce vrátili, ale v Humennom už nezačínali po tretí raz. Čím skorej sa dala do poriadku novostavba v Užhorode, a tam sa v novembri 1646 začalo vyučovať. V Humennom ostali iba niekoľkí jezuiti, venujúci sa duchovnej správe a misiám na okolí, o čom si povieme v tretej časti. Kolégium v Užhorode s niekoľkými prestávkami, vynútenými ďalšími povstaniami, ostalo až do zrušenia Spoločnosti Ježišovej roku 1773. Budovy kolégia a kostol dala kráľovna Mária Terézia roku 1775 gréckokatolíckemu biskupovi mukačevskému, ktorý tu preniesol svoju rezidenciu, a jezuitský kostol upravil na katedrálu.

Položme si teraz otázku, pre koho bolo osnované humenské kolégium, pre ktorý sociálny stav a pre ktorú národnú grupu? Berúc do úvahy sociálne pomery tej doby, uzatvárame, že do kolégia nechodili deti poddaných, ale iba synovia šľachty, a po prípade slobodných mešťanov. Ján Drugeth vo svojej zakladacej listine pre užhorodské kolégium spomína, že sa v Humennom vzdelávali synovia šľachty z Poľska, zo Sedmohradska, ale hlavne z Horného Uhorska. A tu na území zodpovedajúcom dnešnému východnému Slovensku vyššia šľachta bola alebo čisto maďarská, alebo zmaďarizovaná, hoci sem tam sa nájde ešte slovenské priezvysko. [13] Sama rodina Drugethovská bola maďarská. V súčasných jezuitských katalógoch humenského kolégia vždy je naznačený páter, ktorý bol kazateľom a duchovným poradcom grófa Drugetha a jeho rodiny. Už zo samých mien vidíme, že sú to skoro všetko maďarskí jezuiti, a viackrát máme výslovne udané takto: "Páter X. Y. maďarský kazateľ na dvore grófa Zakladateľa. [14] Taktiež po maďarsky kázali v kolegiálnom kostole pre študentov, kým vo farskom kostole a na okolí jezuiti kázali po slovensky.

V zakladacej listine Jána Drugetha, ktorou prenáša kolégium do Užhorodu, napísanej napriek obyčaju po maďarsky, okrem vyššie spomenutých príčin, že Humenné ležiace pri poľských hraniciach je ťažko prístupné a zásobovateľné, je udaná ešte jedna príčina, prečo sa rozhodol preniesť kolégium do Užhorodu: ". . . pretože mestečko obývajú Slováci alebo Rusíni, je tam ťažko pre maďarských šľachtických cthlapcov nájsť vhodné bývanie." [15]

Humenské kolégium slúžilo teda hlavne vzdelaniu maďarskej šľachtickej vrsty, no netreba ani v tom preháňať. Vtedajšie vzdelávanie bolo aj čo do formy, aj čo do predmetu latinsko-humanistické, a stály styk so slovenskými profesormi predsa len tiež vplýval na vtedajšiu mládež.

Bolo by veľmi cenné vyniesť na svetlo mená všetkých tých slovenských jezuitov, ktorí boli v humenskom kolégiu priekopníkmi nového vzdelania, čo potom vládlo v Uhorsku cez skoro tri storočia. Tu chcem podať iba sopár mien. Prví dvaja jezuiti, čo prišli roku 1608 do Humenného, boli: P. Alexander Dobokay, a P. Michal Beško. Dobokay bol potom prvým rektorom humenského kolégia až po jeho rozpustenie roku 1619. Cez Poľsko dostal sa do Rakúska a o pár rokov zomrel v Zagrebe. P. Beško bol rektorom kolégia po jeho obnovení roku 1630 a zomrel po druhom rozpustení kolégia ako utečenec v Jaroslave v Poľsku dňa 29. mája 1645. Tretím rektorom bol Juraj Jankovič 1633—34, a po ňom čítame niekoľko maďarských mien. Okrem týchto, medzi prvými profesormi boli: Leonard Klasovič [16], Ján Szölössy [17], Juraj Moyses [18], Leonard Praesull [19], Daniel Berlič.[20]. V rokoch 1616—1618 bol v Humennom aj blahoslavený Štefan Pongrácz ako riaditeľ školy a maďarský kazateľ, ktorý po preložení do Košíc zahynul tam mučeníckou smrťou dňa 7. septembra 1619.. Väčšina slovenských jezuitov nezaoberala sa však ale vyučovaním, ale duchovnou správou v celom humenskom okolí,, o čom chcem hovoriť v nasledujúcej časti.

HUMENNÉ AKO NÁBOŽENSKÉ STREDISKO

Zásluhou Juraja III. Drugetha Humenné sa stalo semeništ'om humanistickej kultúry, ale predovšetkým strediskom, z ktorého vyžiarovala po celom okolí dnešného východného Slovenska katolícka bonova v prvej polovici XVII. storočia. Ku koncu XVI. storočia protestantizmus tak sa rozmohol v tomto okolí vo všetkých šľachtických rodinách, včítane aj rodiny Drugethovcov, že keď roku 1606 jezuiti vyhnaní zo Sedmohradska prechádzali cez dnešné východné Slovensko smerom do Poľska, od sedmohradského mestečka Monstor až po Humenné nenašli nikde katolícky kostol. Až v Humennom sa zdržali 8 dní na dvore mladého grófa Juraja Drugetha, ktorý lenčo sa vrátil zo štúdií z Prahy, už mal na svojom dvore

dvoch katolíckych kňazov, a všetkým svietil príkladom čnosti a horlivosti. [21] Neviem ako, ale zvesť o mladom nadšenom horliteľovi katolíckej obnovy dostala sa až do Ríma. Pápež Pavel V. ustarostený o vývoj udalostí v Uhorsku, dňa 10. marca 1606 posiela niekoľko osobných listov — zvaných "Breve" — významným osobnostiam do Uhorska medzi nimi aj grófovi Jurajovi Drugethovi, v ktorom ho povzbudzuje, aby na blížiacom sa bratislavskom sneme horlive bránil katolícke záujmy. [22] Neskoršie tiež Ján X. Drugeth bol známy v Ríme ako horlivý podporovateľ katolíckych záujmov, a preto sa na neho viackrát obracala Svätá Stolica. [23]

Jedným z tých jezuitov, čo sa roku 1606 zastavil na dvore Juraja Drugetha v Humennom, bol P. Ján Argentus, predstavený sedmohradskej misie, s ktorým gróf hneď začal vyjednávať o príchode jezuitov do svojho mestečka. Jeho žiadosť sa splnila, ako sme spomenuli, ku koncu roku 1608. Prvé roky sa venovali jezuiti iba duchovnej správe, a to jeden na dvore samého grófa a druhý v mestečku a na okolí. A práve ten druhý mal najviac do činenia so slovenským obyvateľstvom, ktoré bolo nábožensky alebo zanedbané, alebo už prevedené na protestantizmus. "Litterae annuae" na rok 1612 zaznačujú, že za tri roky odkedy jezuiti prišli do Humenného, na okolí 700 ľudí zanechalo protestantizmus, a v samom Humennom sa vrátili na katolíctvo všetci mešťania. [24] Roku 1614 jezuiti spravovali 5 farností a roku 1615 prevzali ešte ďalších 6. Vo všetkých týchto 11 farnostiach bol iba jeden domáci katolícky kňaz, a aj tento už starý. [25] Roku 1617 spravovali 9 farností v 36 obciach humenského panstva, a kronikár dodáva, že celé tieto obce sa už vrátili do lona katolíckej Cirkvi. [26]

Ale nielen na humenskom okolí pracovali jezuiti. Blahodarný vplyv humenského kolégia bol v tom, že pomaly jeden po druhom vracali sa do katolíckej Cirkvi poprední šľachtici na dnešnom východnom Slovensku. Obyčajne každý chcel mať so sebou apoň za istý čas jedného-dvoch jezuitov, ktorí záviseli od humenského kolégia, a ich poslanie sa volá "missio". Výročné katalógy nám zaznamenávajú tieto misie: Na Makovici, to jest v Zborove u gr. Pavla Rákóczyho od r. 1612; v Užhorode na Drugethovskom panstve od r. 1613; v Košiciach u cisárskeho generála od r. 1615; v Mukačeve u gr. Mikuláša Eszterházyho, v Páczine u gr. Melchiora Alagyho a v Parchovianoch u gr. vd. Barbory Rákoczyovej od r. 1616; na Spišskom hrade u gr. vd. Erdödyovej od r. 1623, v Prešove od r. 1624. "Litterae annuae" roku 1615 zaznamenávajú misiu vo Vranove, a roku 1637 v mestečku-"oppidum" Hanušovce. [27] Na takéto misie boli obyčajne posielaní dvaja jezuiti, z ktorých jeden sa staral o šľachtický dvor a kázal po maďarsky, kým druhý mal na starosti okolitý ľud a kázal po slvoensky. V samom Humennom a na blízkom okolí sa to vyučovanie dovoľovalo. [28] Podobne bolo neskoršie v Užhorode a na okolí. [29]

Po rozprchnutí jezuitov za povstania roku 1619 ich apoštolská činnosť bola prerušená, a na mnohých miestach sa vrátili predošlé pomery. Preto sa mladý Ján Drugeth tak snažil dostať nazad jezuitov, čo sa mu podarilo dočasnou misiou r. 1626 a potom na stále roku 1629. [30] Sotva znovuzriadili a otvorili kolégium, hneď sa dali aj na misijnú činnosť po okolí. [31] No najviac očakávali aj po duchovnej stránke od mládeže nimi vychovanej, lebo táto bola po návrate na svoje panstvá oporou katolíckej obnovy. A preto prácu v škole jezuiti považujú za prvoradne apoštolskú. [32]

Okrem Slovákov obývali Humenné a okolie aj Rusíni, ktorí neboli v tom čase zjednotení s Rímom, ale rozkolníci, čiže pravoslávni. Drugethov plán katolíckej obnovy objímal aj ich, snažiac sa ich priviesť ku katolíckej jednote, podľa vzoru Brest-Litovskej Únie vo vtedajšom Poľsku. Pravda, tu išlo o apoštolskú prácu iného druhu, ktorá si vyžadovala iné metody. A na tieto jezuiti neboli dostatočne pripravení. Pravoslávnych Rusínov považovali tiež za heretikov a snažili sa ich obrátiť na katolícku vieru podľa rímskeho obradu. "Litterae annuae" viackrát opisujú rôzne udalosti z misijnej činnosti medzi Rusínmi, ba udávajú rok za rokom aj počet obrátených "ex Ruthenico schismate". [33]

Avšak nie touto cestou došlo neskoršie ku všeobecnej Únii Rusínov s katolíckou Cirkvou, uzavretej roku 1646 v Užhorode. Tu bolo treba poznať posvätné tradície Východnej Cirkvi, lebo pri zjednotení všeobecná katolícka Cirkev žiada si, aby tieto boli zachované. Na hlásanie takejto pravej Únie Juraj III. Drugeth prosil si pomoc spoza Karpát z vtedajšieho Poľska. ..Roku 1613 prišiel do Humenného z Premyšľu gréckokatolícky biskup Atanáz Krupecký, sprevádzaný pár jezuitmi. ..Na okolí humenskom podarilo sa im presvedčiť o Únii asi 50 duchovných, ktorých aj latinské pramene volajú "baťkami – batcones". V tom čase Jur Drugeth dal obnoviť na starodávnom pútnickom mieste v Krásnom Brode svätyňu Bohorodice, ktorú v XVI. storočí jeden z jeho predkov po prestúpení na protestantizmus dal rozváľať. No rusínsky ľud prichádzal potajomky na púť aj na zničené pútnické miesto, napriek zákazom. Roku 1614 nový chrám bol hotový, a majúc u seba gréckokatolíckeho biskupa, chcel ho dať posvätiť na Svätodušné sviatky. Tam mali prísť aj duchovní, čo chceli prijať Úniu, aj so svojimi veriacimi. Mala to byť akási prvá verejná greckokatolícka manifestácia. "Litterae annuae" udávajú, že naozaj sa zišlo 13.000 pútnikov. Prišiel aj sám Juraj Drugeth z Humenného. No prišli aj niektorí neprajníci Únie, ktorí nahuckali ľud proti biskupovi Atanázovi Krupeckému, rozvírili trmu-vrmu, v ktorej napadli biskupa, a boli by ho vari aj zabili, keby ho nebol včas oslobodil sám Drugeth. Chrám bol v dosť napnutej nálade posvätený, ale Únia sa vtedy neujala. [34]

Ján X. Drugeth bol tiež podporovateľom Únie a po jeho smrti vdova

Anna Jakušič. Zásluhou Baziliánskych mníchov Gabriela Košoviča a Parthenia Petroviča bola uskutočnená aspoň čiastočná Únia v Drugethovských panstvách, uzavretá v Užhorode roku 1646.[35] No Užhorod ležal na okraju Drugethovských území, a preto prvý zvolený gr. kat. biskup, vyššie spomenutý Parthenius Petrovič chcel si zvoliť Humenné za svoje sídlo, kým sa nebude môcť dostať do Mukačeva. V Jasenove pri Humennom Drugethovci dali gréckokatolíckym Baziliánom miesto, kde si osnovali kláštor, odkiaľ mohli pôsobiť medzi gréckokatolíkmi toho kraja. Do Humenného zvolal biskup Parthenius Petrovič roku 1663 sobor — čiže zhromaždenie baziliánskych mníchov, a z toho soboru bola poslaná do Ríma dvojčlenná delegácia s memorandom žiadostí pre Svätú Stolicu. Originál tohoto memoranda som našiel vo Vatikánskom archíve a uverejnil som ho v pôvodnom znení vo svojej knihe "Unio Užhorodensis".[36] Dokument datovaný v Humennom 29. júla r. 1663, napísaný cyrilským písmom, je veľmi zaujímavý aj po stránke jazykovej, o čom by bola užitočná osobitá rozprava.

Cestou jeden z delegátov zahynul zabitý zbojníkmi, a druhý — P. Pachomius Baranovič — ľahko ranený došiel do Ríma a tu predložil svoje memorandum, ktoré bolo dosť piraznivo vybavené. Na posvätnej Kongregácii "De propaganda fide" predložil ešte iné ním samým vypracované memorandum, obsahujúce reláciu o situácii Únie na dnešnom východnom Slovensku, viaceré konkrétne návrhy a prosby.[37] Medzi iným delegát žiadal finančnú pomoc na stavbu baziliánskeho kláštora a gréckokatolíckeho chrámu v Humennom, kam biskup Parthenius Petrovič hodlal preniesť a ustaliť svoje biskupské sídlo.[38] Týmto sa malo stať Humenné strediskom pre východoslovenských gréckokatolíkov. No plán biskupa Parthenia sa neuskutočnil, lebo už nasledujúceho roku Sofia Rákóczy, pani Mukačeva, odovzdala biskupovi starodávne biskupské sídlo, gréckokatolícky monastyr Sv. Nikolaja v Mukačeve. Baziliáni však pokračovali v apoštolskej práci z Humenského Jasenova, až kým nebol v XVIII. storočí obnovený tiež aj starodávny monastyr v Krásnom Brode.

*

Z toho, čo sme povedali, jasne vysvitá, že Humenné malo veľký význam v politickom a duchovnom živote na východnom Slovensku v prvej polovici XVII. storočia. Jeho význam však je podobný kométe, ktorá sa zjaví, zableskne a skoro sa stratí. Tak aj dielo, započaté a podporované Jurajom III. Drugethom. Rozvoj a význam Humenného súvisí iba s jeho menom. On chcel mať z Humenného zodpovedné svojmu postaveniu kultúrne stredisko. Povstalecké vojny, v ktorých bolo humenské kolégium dva razy zničené, a presídlenie Drugethovcov do Užhorodu bolo príčinou, že kométa sľubného rozvoja tak skoro zhasla na kultúrnom obzore. Humenné ostalo len malým provinciálnym mestečkom, ktoré sa

sotva prebúdza k životu iba v poslednom čase. Predsa však duchovná práca humenských jezuitov má trvalé následky. Katolícka obnova sa všeobecne ujala, a že dnes humenský okres je jedným z najkatolíckejších okresov na východnom Slovensku, to je výsledok duchovnej práce humenských jezuitov, ktorou sme sa zaoberali v tejto rozprave.

---

1. Výsledkom toho bádania je kniha: M. Lacko, Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica. Romae 1955, strán XX—280. Vydanie: Pontificium Institutum Orientale, ako číslo 143 serie Orientalia Christiana Analecta.
2. Bibliografia o Humennom je nepatrná. Pri písaní tejto rozpravy použil som okrem svojej vyššie citovanej knihy ešte tieto: Zemplén Vármegye; zo série Magyarorszák vármegyei és városai, Budapest 1900. Sova Petr, Prošloje Užhoroda, Užhorod 1937. Lefaivre Albert, Les Magyars pendant la domination otomane en Hongrie (1527—1722), Tome premier, Paris 1902. Kramár Štefan S.J., Z dejín Jezuitov na Slovensku; rozprava v diele: Katolícke Slovensko, Trnava 1933, str. 162—168. Jestvuje ešte špeciálna monografia o našom predmete: Réz, A Drugethek és Homonna, ktorá mi však nebola naporúdzi.
3. Drugeth de Homonna, alebo po maďarsky: Homonnay.
4. Krbava, mestečko v Dalmácii, staré biskupské sídlo. Po zaniknutí biskupstva jeho titul bol dávaný titulárnym biskupom v Uhorsku.
5. V tomto povstaní zahynuli v Košiciach dňa 7. septembra r. 1619 blahoslavení košickí mučeníci: Kanoník Marek Krizín, Štefan Pongrácz S.J. a Melchior Grodecký S.J. Prvý pochádzal z Chorvatska, druhý zo Sedmohradska a tretí zo Sliezska.
6. Pravdepodobne dnešná obec Laski pri riečke Solinka v okrese Sanok.
7. Text zakladacej listiny uverejnil: (Weiser Fr.), Litterae anthenticae exhibentes originem scholarum Hungariae, Fasc. I. p. 142—147, práca je súčasťou diela: A katolikus iskolaüky Magvarorscában II, Coloczae 1882—1885. V archíve generalátu Spoločnosti Ježišovej v Ríme sa nachádzajú tri odpisy Archivum Romanum Societatis Jesu (skrátka ARSJ ktorú budeme ďalej používať): 1. Fondo Gesuitico vol. 81, Instrumentorum lib. V., Vol. 38—40. 2. Austria vol. 225, fol 302v., 302Av. 3. Austria 226, Vol. 38v.—39 (partialis tantum).
8. Autentický odpis darovacej listiny: ARSJ, Fondo Gesuitico 81, fol. 40 a tiež 47.
9. "Litterae annuae" prov. Austriae ad annum 1616: "Multi viri nobiles etiam a nostra religione alieni gymnasium nostrum visitant, iuventutem admirantur, docendique modum vehementer commendant, suosque filios a nobis institui percupiunt. Ausus est vir literatus affirmare in tota Hungarian non esse alid celebrius unum vel primis gymnasii nostri principiis." — ARSJ, Austria vol. 133, fol. 251r.
10. Originál v ARSJ, Austria vol. 229, fol. 210r.—211v.
11. Tamže, fol. 212.
12. Uverejnil (Weiser Fr.), Litterae authenticae exhibitentes originem scholarum Hungariae, Fasc. I. p. 163—177.
13. Zo zemplínskej šľachty slovenské mená mali: Bencur, Hadík, Hodermarský, Klobušický, Kováč, Marikovský, Moškovič, Turánsky, Vladár, Stáray.
14. "Concionator hungaricus in aula Illustrissimi Fundatoris".
15. "Hogy Tothság avagy inkább Oroszság lakván a várost, mind a Magyar Nemes Ifják szálására, mind a nundennapi kosztnak megheszerzésére fölötteb alkamatlan". Viď poznámku 12.
16. Meno je vždy napísané v latinskej forme: Classovitius. Zomrel v Humennom v júni T. VII. 1638.
17. Strýc P. Benedikta Szölössyho, vydávateľa spevníka "Canthus catholici". Zomrel v Hummennom 8. VII. 1638.
18. O ňom je výslovne zaznačené: "Fuit hic natione Slavus Turocio oriundus". Zomrel v Humennom 15. XI. 1637. Nie je vylúčené, že bol z tohože rodu ako neskorší biskup Štefan Moyses.
19. Meno je latinizované. Po slovensky sa volal: Biskup alebo podobne. Zomrel v Kláštore pod Znievom 21. XII. 1637.

20. V Katalógoch sa píše: Berlich. Do Humenného prišiel r. 1617 ako školastik, a bol "magister infifimae gramaticae". Okrem neho aj iní "magistri" v Humennom, medzi ktorými nachádzame mená: Lukáš Ravas, Michal Salkovič, Pavel Lončarič, Andrej Zelenič, Mikuláš Blaškovič, Jakub Palkovič, Pavel Novák, atď.

21. "Litterae annuae" 1606: "Exercitia catholica ex Monostor Homonnam usque nulla invenerunt; ibi enim Georgius Homonnai, singularis virtutis et pietatis iuvenis, in sua arce templum pulchre instaurat: duosque sacerdotes, pro Hungaris unum, alterum pro Slavis, cum non contemnenda musica, liberaliter alit. Ipse vero praeter catholicam religionem ad quam Pragae a Nostris convesus fuit, et propter quam a potentiore cognato persecutionem patitur, adeo modestus est et verecundus, ut si quis ei vel de nuptiis mentionem faciat, erubescit; nec sine poena quemquam ex familiaribus suis verbum minus honestum proferre permittat". — Veress A., Annuae Litterae Soc. Jesu de rebus Transylvanicis, Budapest 1921, p. 171.

22. Archivum Secr. Vaticanum, Armarium 45, vol. 1. fol. 248v. et alia copia etiam in vol 1. A., fol. 451r.

23. Archivum S. Congreg. de Propaganda fide, Acta anni 1639, fol. 262, Nr. 25, kde ide o navrátenie Vranovského kostola katolíkom, a fol. 283, Nr. 36, kde ide o Paulinské kláštory.

24. "Litterae annuae" 1612: ". . . Ex quo divini verbi sementem auspicatus est, suum et Christo et ipsi comiti fenus copiose redditum observatur. Siquidem septingenti ab haereticorum doctrina discessionem fecerunt, mille coloni in Comitis ditionem aut redierunt aut transierunt. Porro qui a Lutherana impietate, aut Ruthenico schismate ad catholicos traducti sunt, in Homonnensibus oppidanis censentur omnes, . . ." Veress A., Annuae Litterae Soc. Jesu de rebus Transylvanicis Budapest 1921, p. 190.

25. "Litterae annuae" 1615: "Praeter 5 parochias, quas obivere anno 1614 destitutas curionibus catholicis, hoc anno aliis 6 opem tulerint, quarum unica tantum proprium parochum habet. Is tamen aeger aut etiam absens non semel opera Patrum sublevatus est. Conciones et divina officia festis diebus et dominicis Homonnae habitae toto anno schlavcnice in parochiali, hungarice in nostro templo." ARSJ,, Austria vol. 133, fol. 189v. — Uverejnil: Lacko M., Unio Užhorodensis, Appendix, p. 193.

26. "Litterae annuae" 1617: "Praeter informaticnem studiosorum adolescentum, labor Nostrorum se in excursionibus novem parochiis et missionibus exercuit . . . Parochiae novem complectuntur pagos triginta sex, qui opera Nostrorum aliquot annos abhinc ad fidem catholicam sunt reducti . . ." ARSJ, Austria vol. 133, fol. 289.

27. "Litterae annuae" 1637: "Hoc anno ad alias circumjacentes parochias quas Nostri indefesso studio hactenus coluerunt, accessit oppidum non infrequens Hanusfalva dictum, quatuor nostratibus milliaribus a nobis dissitum." ARSJ, Austria vol. 137, fol. 77. Zo všetkého je jasné, že ide o Hanušovce nad Topl'ou.

28. Na pr. roku 1616 P. Leonard Klasovič bol: "Praefectus studiorum et concionator in parochia". P. Leonard Praesul bol: "Principiorum et infimae grammaticae professor, concionator sclavonicus et parochiarum aliquot curator". ARSJ, Austria vol. 123, fol. 260.

29. "Litterae annuae" 1946: "Hoc anno finito bello, Nostri redierunt Ungvarinum. Ineunte mense novembre, apertae sunt scholae . . . Domi ungarice foris ungarice sclavoniceque ad concionem dictum, operae pretio." ARSJ, Austria vol. 139, fol. 496.

30. "Litterae annuae" 1626: "Excursum hoc anno Homonnam, locum ante octennium collegio nostro celebrem" ARSJ, Austria vol. 135, fol. 485. Ad annnum 1630: "Ab annis amplius decem, quibus rebellio Bethlemitica hanc Ungariae partem superiorem (v rukopise iferiorem, čo je zjavná chyba.) devexavit, religio Homonnensis eiectis cultoribus, cum veterem Calvini et Lutheri impietatem resumpsisset, nec aliunde illam in priorem cultum revocandi spes aliqua affulsisset, Illustrissimus Comes Ioannes Homonnai ubi eam aetatem attigit, qua scholis suis se impenderet, duos Patres impetravit, qui ad annum 1629 eo profecti, locum sociis aliis adaptaverunt." Ibidem folium 679.

31. "Litterae annuae" 1636: "Homonnensis residentia quatuordecim censuit personas, quarum sex sacerdotes non tantum urbanae, sed et circumjacenti per multa milliaria plebi, saluti proximorum invigilarunt". ARSJ, Austria vol. 136, fol. 556.

32. "Litterae annuae" 1641: "Scholae in partibus hisce unicum contra impias haereses praesidium, nobilitate florent et numero". ARSJ, Austria vol. 138, fol. 451.

33. "Litterae annuae" 1616: "Ex Lutheranismo, Calvinismo aut Ruthenismo extracti ducenti quadraginta septem", ARSJ, Austria vol. 133, fol. 251. Anno 1617: "Ab haeresi et schismate absoluti centum quaddraginta quinque". Ibidem fol. 289. Anno 1643: Quaterni ad extremum supplicium patienter ferendum animati; ex iis duo uti natione Rutheni, ita Graeci schismate, in ipsa carcerum caligine lucem orthodoxam agnoverunt". Ibidem vol. 138, fol. 151.

34. Opis celej udalosti podáva jezuita očitý svedok. Vid': Lutterae Soc. Jesu annorum duorum 1613—14, Lugduni, 1619, p. 149—153. Taktiež Lacko M., Unio Užhorodensis, p. 48—50.

35. O tom podrobne vid' Lacko M. Unio Užhorodensis, caput IX.

36. Lacko M. Unio Užhorodensis, Appendix Nr. 51, p. 237—241.

37. Vid': Welykyj A., Acta S. Congr. de Propaganda fide, vol. I. Nr. 516.

38. Nr. 9. "Che si dia loro qualche aiuto per fabricare una chiesa in Humenjo per commodita dei loro chierici, e dove costituirebbe il vescovo Partenio la sua habitatione se non si restituisse il monastero Moncazeviense" Vid' pozn. 37, alebo Lacko M., Unio Užhorodensis, p. 162.

Robinson Jeffers

ANTE MORTEM

Je ozaj možné, že levy a štúre
sa boja smrti; život nemal by byť nikdy trvalý ani zomieranie
bezbolestné; blčiaci mozog často
získa, i keď sa stránil styku s vecami, len vypálený čas.
Ani tak si ho vlastnou rukou neskrátim.
Byť v tele bez vlády a v duši bez poryvu, to nie je zlé, veď
človek vždy závidel
ten pokoj kameňom. Ale nech tak pruhovaný vzmach
šialenstva prestrie vilné svetlá a blýskavé hrôzy na konci lesa
alebo bolesť neznesiteľná začne svoj známy zázrak,
kráľovskú dušu vyžeň, nech zastúpi ju chorý somár . . . a pamätaj si ma
celého a vyrovnaného z dní mladosti, keď
som vedel zdvihnúť balvany a chápal prajne
krutosti života.

Preložil Karol Strmeň

V SPOLOČNOSTI TALIANSKEHO KRITIKA CASNATIHO

Dr. Ernest Žatko

Ako sa dnes hovorí v literatúre o neoklasicizme, v kritike možno hovoriť o neoideologizme. Jedným z predstaviteľov novodobej talianskej literárnej kritiky, orientovanej k hľbke kresťanského ducha a k umeleckej výraznosti je Francesco Casnati, žijúci v romanticky podmaňujúcom mestečku Como pri Miláne. Ako literárny kritik a redaktor spolupracuje s viacerými denníkmi a ináč prednáša dejiny francúzskej literatúry na katolíckej univerzite Sacro Cuore v Miláne. Z jeho diel pozornosť vzbudili práce o Claudelovi, Proustovi a predovšetkým dušespytné štúdie osobností a hnutí, zaradené a diela *Knihy a myšlienky* (1944.)

Fr. Casnati, ktorého som vyhľadal vo sviežom a prekrásnom Como, je mužom strednej postavy, elegantne sa nosiaci, jemný a vzdelaný, ktorému duchovný život a štúdium literatúry znamenajú duchovné poslanie, bytostnú funkciu a neodmysliteľnú časť života. ..Po dlhom čase je to moja konferencia s literárnym kritikom.

— *Viete, hovorím, že čitateľ, ktorý si rád prečíta dielo, neprestáva za ním hľadať človeka, jeho prostredie, spôsob práce, intímny život a to čo sa nazýva typickým zážitkom.*

— Áno, na tomto základe sa zrodilo kritické dielo Sainte-Beueva. Po dlhom čase jalovej nehybnosti, ktorá znamenala nedostatok zmyslu a ľudského cítenia vôbec, prichádzame po niektorých výhradách na správnosť metódy S. Beueva. Nikdy som nebol priateľom hnutia "umenie pre umemenie" a vyhľadávania jednoduchých hodnôt slova, ako aj hudobnosti slov, lebo to patrí k podstate umeleckého diela a pripomína mi despotizmus, ktorý vidíme dnes v politike.

— *Vaše dielo obsahuje večné hodnoty.*

— Podľa mňa tieto hodnoty sa sústreďujú na slobodu, na dôstojnosť ľudskej osoby a na onu možnosť spĺňať vlastné poslanie bez rušivých, násilných zásahov zvonka.

— *Akú funkciu pripisujete literárnej kritike?*

— Veľa sa popísalo už o tomto námete, hoci ja celú túto diskusiu považujem za otáznu. Dvaja znamenití kritici môžu mať absolútne odlišné chápanie diela a každé z nich zo svojho stanoviska má svoju platnosť. Kritiku považujem za umenie svojho druhu. Napokon kritikom je ten, kto vie správne čítať a učí iných správne čítať a milovať tvorbu, povedal Thibaudet.

— *Skutky a ľudia, spisy a tvorba dostávajú svoj plný zmysel iba v histórii. ..Hoci ľudia robia dejiny, tieto vo svojej podstate nezávisia od nich.*

— Toto je skutočný stav vecí. Len slepec nevidí, že aj v našom búrlivom čase história vzniká podľa tajomného plánu nevyzpytateľnej Prozreteľnosti. Pre nás, pre veriacich ľudí, "riadičom životnej hry" je Boh.

— *Civilizácie sa striedajú jedna za druhou ako ročné obdobia v prírode. Po páde rímskeho impéria zavítala civilizácia feudálna a kresťanská. Ako sa Taliansko zaraďuje do "dejinnej dialektiky?*

— Na túto otázku ťažko mi odpovedať a nerád by som veštil. Za dva tisíc rokov zem videla všelijaké osudy "civilizácie", ale kresťanstvo ich neprestalo prenikať svojím duchom. Tá civilizácia, ktorá sa volá "buržoázna" je zrejme odsudená k zániku. Kresťanstvo však zostáva a jeho duchovná sila je taká, že raz zničí barbarstvo. Pojem "dejinná dialektika" nepoužívam. Je plný nejasnosti, omylov. Ním má byť odstránený zaužívaný výraz kresťanský.

Nemožno pochybovať o tom, že Taliansko bolo zaradené do prozreteľnostného plánu. Ja si len želám, aby ho naplnilo veľkosťou, dôstojnosťou, cťou a láskou k utrápenému ľudstvu.

—..*Paul Valéry učí, že dejiny literatúry vytvára striedanie sa klasicizmu s romantizmom.*

— Čitateľská obec dnešných časov sa veľmi málo zaujíma o hnutie, ktoré spomínate a ešte menej je tých, ktorí by rozumeli tieto pojmy v autentickom slova zmysle. Je to niečo podobného, ako keby dnes niekto začal hovoriť o platonizme alebo aristotelizme. Mnoho vecí sa deje podvedome, ale o tých sa nehovorí. Na konci klasickej epochy možno mať Robespiera; na konci romantizmu možno najsť muža tak obávaného ako bol Hitler. Ba keby som išiel ďalej, musím povedať, že romantizmus Manzoniho nie je totožný s romantizmom Novalisa a klasicizmus nášho Gravina nie je klasicizmom takého Voltaira. Spomenuté hnutia sú predovšetkým istým chápaním človeka a jeho úlohy v živote. Pri tejto veci veľa znamená temperament.

— *Ľudia sa často oháňajú humanizmom, — povedal som pre zmenu myšlienky — bez toho, že by tento pojem ako-tak vymedzili.*

— Keď humanizmus stratil svoj kresťanský ráz, — odpovedal Casnati—v dôsledku zákona o dôslednej degenerácie stáva sa on najhorším bičom ľudstva. Neraz som si uvedomoval, že medzi pohansky ladenými humanistami z časov renesancie a medzi krajným zotročovateľom vyšších hodnôt tejto doby je logický súvis a príbuznosť.

— *Aký zmysel má talianska literatúra a aký je skutočný stav vašej dnešnej kritiky?*

— V poslednom období dostáva sa talianska literatúra do vleku cudzej módy. Veľkej obľube sa teší Valéry, surrealizmus a najmä "hermetizmus" a americkí spisovatelia. Musím však povedať, že novelisti nastúpili správnejšiu cestu, než básnici: sú to Moretti, Moravia, Salvioni. Papini a Bargellini stále patria medzi popredných našich tvorcov modernej doby.

V našej kritike prichádzajú ku cti staré mená: Pancrazi, Ceechi, Baldini, ku ktorým sa výhodne pripojuje mladé pokolenie katolíckych kritikov, najmä Branca a Montanari.

— *Možno, prosím, hovoriť o kresťanstve Marcela Prousta?*

— O kresťanstve tohto spisovateľa, zahrnutého neuveriteľným oslavovaním, nemožno hovoriť. Jeho dielo nejednotí, ale naopak rozbíja, rozkladá staré telo spoločnosti. Proust ju trhá, privádza k úplnej beznádejnosti; jeho osoby sa prestávajú chápať. Ináč Marcel Proust je autentickým obrazom spoločnosti, ktorá stratila pevnú pôdu pod nohmai a je, nakoľko je tzv. spoločnosťou "buržoáznou", odsúdená k definitívnemu zániku.

— *Aký vplyv má podľa Vás Benedetto Croce na taliansku kritiku?*

— Benedetto Croce, ktorý bol začas aj členom talianskeho parlamentu, mal naskutku prenikavý vplyv na kritiku nielen taliansku ale európsku vôbec. Hoci metafyzické základne jeho estetiky sú vonkoncom falošné a nebezpečne podkopali pojem osobnosti, zostane z neho metodologický pracovný postup.

— *Poznamenali ste, že na taliansku prózu silne zapôsobili severoamerickí spisovatelia.*

— Po druhej svetovej vojne všetko, čo je americké, prišlo do módy. Americká civilizácia, alebo ako by som to nazval, začala sa priestranne udomácňovať aj u nás.Ako sa ľud ženie za americkými filmami, tak zase niektorí autori ženú sa za americkými knihami. Tak sa mohlo stať, že niektorí naši spisovatelia na brehu rieky Piavy preniesli zvyky a obyčaje z brehov rieky Mississippi.

— *Ktorý z francúzskych spisovateľov je Vaším miláčkom?*

— Bol a zostane ním Paul Claudel, ktorého dielo nepozná svet do hĺbky. Keď ľudia pochopia niektoré jeho knihy (Le soulier de satin), potom aj sláva Shakespearova stratí dačo zo svojho lesku. Kto je Claudel, najlepšie sa ukázalo nedávno, keď v Paríži zahrali jeho dielo *Krištof Kolumbus,* ktoré roku 1928 stroskotalo na javisku v Berlíne.

— *Smel by som vedieť, na čom nateraz pracujete?*

— Chystám knihu o Leonovi Bloyovi. Tento námet ma nielen oslňuje, ale aj zachmuruje. Aký veľký človek to bol; aký duch, aká nesmierna noblesa, aký hrdina v znášaní pokory a biedy, lebo ako vieme, tento

spisovateľ, ktorý dával vždy hodiny francúzštiny, nemal pevného miesta a boril sa veľmi úporne o každodenný chlieb, aby hladom nezomrel on a jeho rodina! Mám prichystanú do tlače aj väčšiu štúdiu o Montalambertovi.

*

Francesco Casnati je z tých spisovateľov, čo hlásané zásady uskutočňujú aj vo svojom živote. Život a dielo vyznievajú ako krásna symfónia. Bol som ozaj šťastný, že som poznal nádherné mestečko Como, že som stretol muža tak zriedkavého ako je Casnati. Hoci sme sa nikdy predtým nepoznali, rozišli sme sa ako bratia. Povedal mi, aby som sa nebál diaľav, lebo veď Boh je na celom svete a Božia Prozreteľnosť je najzázračnejšia vec, akú môžeme poznať v našom pozemskom putovaní.

W. H. Auden

DAR JAZYKA

Pozoroval som na lehadle v chládku
šum rastlinstva a slávnu vtačiu hádku,
a uznávam, že vtáčence a kvety
Boh veľmi múdro obral o dar vety.

Vták, ktorý musí vyžiť bez priezviska,
nevediac iné iba jedno pískal,
šuštiace kvety vyčkávali vari,
či by sa našiel hlúpy, čo ich spári.

Nezmôhli sa tí nikdy na podvod,
nešípiac, že ich ničí mŕtvy bod,
nevyčaria tí rytmus, rým a krásu
v zodpovednosti za lepší zub času.

Jazyka dar nech zveria pekne tomu,
kto po prvom vraj čaká listy z domu.
Smiech – plač, to samý štabarc. Vzletné slová
sú pre toho, kto veľa posľuboval.

Preložil Karol Strmeň

K POJMU MODERNEJ DEMOKRACIE

J. Zlatňanský

Jedno zo slov, ktoré sa často používa bez toho, že by sme si dostatočne presne uvedomovali jeho význam a obsah, je demokracia. Vyplýva to už zo zložitosti pojmu a z ťažkosti definície demokracie. Už Toniolo bol napísal: "Nič nie je nejasnejšie, nič zamotanejšie, nič se tak neprotiví teoretickej formulke ako slovo demokracia." [1] Možno aplikovať i na termín demokracia to, čo Maritain poznamenáva ohľadom pojmu národ a štát: "Niet nič nevďačnejšie ako sa snažiť rozumovým spôsobom rozlíšiť a vymedziť — inými slovami snažiť sa povýšiť na vedecký alebo filozofický tón — všeobecné pojmy, ktoré sa zrodili z náhodilých a praktických nutností ľudských dejín a pribrali zmysel sociálny, kultúrny, historický, nejasný ale bohatý, zachovajú si však pri tom význam zrozumiteľný."

"Takéto pojmy nie sú ustálené, sú premenlivé, nestále. Tým ľahšie sa používajú, čím nepresnejšie sa pozná ich význam. Akonáhle sa chcú definovať a rozlíšiť, vznikajú problémy a ťažkosti. Vystavuje sa nebezpečenstvu omylu ten, kto sa snaží dostať sa k pravde a podať analyticky a systematicky to, čo nám poskytuje zamotaná skúsenosť a konkrény život" [2].

No i napriek týmto ťažkostiam pokúsime sa o čím presnejšie vymedzenie pojmu demokracia.

Etymologicky demokracia znamená vládu ľudu, z gréckeho "demos" –ľud a "kratein"–vládnuť. Takýto je i pôvodný, historický význam slova. [3]

Je ale veľký rozdiel medzi "vládou ľudu" v demokracii modernej a antickej. Zatiaľ čo demokracia antická, najmä demokracia gréckych miest, bola skôr akousi oligarchiou, nakoľko iba obmedzenému počtu obyvateľov uznávalo sa právo vykonávať verejné funkcie, zakázané veľkej mase otrokov [4], pre modernú demokraciu "právo politické — čiže účasť na moci štátnej — je právo všeobecné, ktoré vyplýva z ľudskej prirodzenosti a vzťahuje sa na každého jednotlivca pripusteného do štátneho zväzku a tak pretvoreného v občana". [5]

Avšak v modernom používaní slovo demokracia nemá už iba svoj pôvodný význam, t. j. formu vlády. Postupne, stále viac označuje i politickú teóriu, ktorá nevylučuje a priori žiaden z režimov a vládnych foriem, ktoré klasická tradícia uznala za legitimné, t. j. zhodujúce sa s ľudskou hodnosťou a dôstojnosťou. Tak napr. režim monarchický môže byť demokratickým, jestliže prijme princípy tejto politickej teórie. [6]

Aby sme teda dostatočne mohli objasniť pojem modernej demokracie, zdá sa nám nutné rozlišovať medzi demokraciou v úžšom slova zmysle a demokraciou v širšom slova zmysle.

V užšom slova zmysle termín demokracia označuje jednu z vládnych foriem.[7] V tomto zmysle demokracia zvykla sa jednoducho definovať ako: "Vláda ľudu, skrze ľud a pre ľud".[8] Táto tak často používaná definícia je však nepresná a za dnešnej politickej situácie demokracia takéhoto druhu je i neuskutočniteľná.

Je treba tiež vysvetliť i termín "vláda ľudu". Vláda ľudu vo svojom plnom význame mohla by byť uskutočnená iba v takzvanej demokracii priamej, ktorá by predpokladala trvalú a priamu účasť celého národa na prejednávaní a riadení verejných záležitostí. Toto by však bolo možné iba v malých politických útvaroch a preto je neuskutočniteľné za danej politickej situácie.[9]

Keď sa teda dívame na vec zo skutočného hľadiska, musíme prísť k záveru, že súčasná demokracia môže byť iba nepriama, alebo reprezentatívna.[10] A keď sa hovorí o vláde ľudu, je treba pod tým v skutočnosti rozumieť iba nepriamu účasť a zásah ľudu do vedenia verejných záležitostí a to prostredníctvom volieb svojih predstaviteľov, ktorí su delegovaní v mene ľudu prejednávať a riadiť záujmy štátu.

Presnejšie teda, z hľadiska skutočnosti, môžeme definovať modernú demokraciu v jej užšom slova zmysle ako: "účasť ľudu na riadení verejných záležitostí prostredníctvom vykonávania hlasovacieho práva za účelom vyvolenia svojich predstaviteľov a dozor nad konaním štátu, uskutočňovaný verejnou mienkou".[11]

Avšak ako sme povedali, v modernej dobe demokracia sa nechápe len ako jedna z vládnych foriem, ale tiež ako politicko-sociálna teória, ktorá, nakoľko sa zakladá na dôstojnosti a hodnosti ľudskej osoby, na prirodzených právach a povinnostiach človeka, robí z demokracie správne chápanej systém naozaj ľudský, a preto záväzný pre akýkoľvek sociálny celok pir uskutočňovaní spoločného dobra.

Vychádzajúc z modernej histórie a analyzujúc demokratický zjav, môžeme konštatovať, že pod náukovým vplyvom liberalizmu a socializmu, inšpirovaný koniec koncov vo svojich koreňoch kresťanskou civilizáciou, a pod politickým vplyvom francúzskej Revolúcie, utvorilo sa politicko-sociálne hnutie, ba systém, s ideológiou spočiatku skromnou, v ktorom dnes môžeme určiť tieto základné zásady, všeobecne pripúšťané ako podstatné pre demokraciu: uznávanie hodnosti a dôstojnosti ľudskej osoby[12]; zásada rovnosti, t. j. uznávanie tej istej podstatnej dôstojnosti u všetkých ľudí[13]; ďalej zasada slobody; a konečne "obľúbená téza demokracie, obhajovaná významnými mysliteľmi všetkých dôb, t. j. že pôvodcom vládnej moci pochádzajúcej od Boha je ľud[14].

Tieto princípy tvoria podstatu demokracie v jej širšom slova zmysle. Ako je jasné z dnešnej politickej situácie, termín demokracia sa aplikuje na rôzne, dokonca protichodné politické systémy [15]. Túto skutočnosť môžeme vysvetliť tým, že koniec koncov za demokraciou stojí filozofia — svetonázor. Demokratické zásady sa všeobecne uznávajú, ale podľa rôznych filozofií, podľa rozličných ponímaní človeka a života, máme i rôzne demokracie, rozličné vysvetľovanie demokratických zásad, rôzny ich rozsah a vymedzenie, rôznu aplikáciu.

V modernom myslení nachádzame tri hlavné filozofické smery, možno povedať tri politicko-sociálne filozofie [16], ktoré síce uznávajú základné demokratické zásady, ale ich rozlične vysvetľujú a tak vytvárajú tri rôzne politicko-sociálne systémy [17].

Tieto tri filozofie sú liberalizmus, materializmus a filozofia kresťanská a inšpirujú respektívne demokraciu liberálnu, demokraciu ľudovú a demokraciu kresťanskú.

Liberalizmus v logickom postupe svojich zásad smeruje ku vytvoreniu tzv. demokracie absolútnej. Miesto Božie zaujme človek [18]. Človek od prírody je dobrý, a preto mu možno úplne dôverovať: odtiaľ jeho absolútna sloboda v politickám a sociálnom živote — v skutočnosti však neviazanosť, ktorá stavia na tú istú úroveň dobro i zlo, pravdu i blud, čnosť i zlozvyk [19]. A keďže človek je dobrý a všetci ľudia sú si rovní a slobodní, všetko v spoločnosti má sa konať jedine podľa vôle ľudu, t. j. treba pripustiť absolútnu a nezmeniteľnú zvrchovanosť ľudu.

Logický dôsledok liberálnej ideológie — demokracia absolúna — bola by vlastne anarchiou. V skutočnosti jestvujú však rôzne umiernené druhy liberalizmu, ktoré sa snažia vyhnúť tomu extrému. No a v histórii podarilo sa liberalizmu vytvoriť viac-menej iba kapitalistickú oligarchiu [20].

I filozofia materialistická inšpiruje zo svojej strany demokraciu, nazvanú ľudovou alebo tiež progresívnou. Človek je najkvalifikovanejším stupňom vývinu hmoty a jeho pravá hodnosť spočíva v tom, že je človekom kolektívnym. Jeho hodnosť je hodnosť proletariátu [21]. No a samozrejme, že "pravá rovnosť a sloboda" sú možné iba v ľudovej demokracii. "Reči Kautského — píše Stalin — o všeobecnej rovnosti, o čistej demokracii, o dokonalej demokracii atď., sú iba buržujským zakrývaním neodškriepiteľnej skutočnosti, že totiž rovnosť medzi vykorisťovanými a vykorisťovateľmi je nemožno . . . Iba pod diktatúrou proletariátu sú možné pravé slobody pre vykorisťovaných a skutočná účasť proletárov a roľníkov na vláde krajiny [22]. Všetko to, čo vláda robí, je "vôľa ľudu". No a netreba sa diviť, že v zmysle princípov materializmu a pre 'spoločné dobro proletariátu" jestvuje i logické a "spravodlivé" obmedzovanie práv a slobôd, ináč formalisticky vždy v Ústave zaručených.

Netreba ani zdôrazňovať, že ľudová demokracia je v skutočnosti praobyčajná diktatúra.

Proti preháňaniu a bludom liberalizmu a komunizmu jedine integrálne kresťanské ponímanie človeka, života a jeho hodnôt môže inšpirovať pravú demokraciu — postaviac do správneho svetla skutočnú dôstojnosť ľudskej osoby a určiac spravodlivé hranice jak slobody, tak rovnosti.

Spojac v syntézu základné demokratické zásady a majúc na mysli kresťanské ponímanie človeka a života, môžeme konečne definovať demokraciu v jej širšom slova zmysle. Demokracia je teda: politicko-sociálny systém, založený na uznávaní dôstojnosti ľudskej osoby v politicko-sociálnom živote, prejavujúcom sa v slobodnom vykonávaní ľudských práv podľa zásady rovnosti — v medziach spravodlivosti a lásky [23].

Vtomto zmysle možno tvrdiť, že "demokracia . . . vo svojej podstate nestotožňuje sa s nijakou formou vlády alebo politického režimu . . . Je demokratickejší ten štát, nech je už akékoľvek jeho zariadenie, ktorý lepšie chráni a podporuje záujmy všetkých a úmerne záujmy tých, čo sú početnejší" [24].

Ak teda demokracia je vo svojej podstate skutočné uznávanie dôstojnosti a hodnosti ľudskej osoby [25], tak správny politicko-sociálny život v celom svojom rozsahu od vzťahov individuálnych až po Medzinárodnú Spoločnosť má byť preniknutý duchom a zásadami demokracie. Tieto zásady treba však vysvetľovať nie ľubovoľne, ale podľa prirodzeného zákona, podľa zákonov Evanjelia a kresťanskej tradície, ktoré koniec koncov sú ich jedinými inšpirátormi a autentickými tlmočníkmi [26].

---

1. TONIOLO G., Democrazia Cristiana, Concetti e indirizzi, Citta del Vaticano 1949, sv. I., str. 23.
2. MARITAIN J. L'Uomo e lo Stato, Milano 1953, str. 1.
3. "Depuis Hérodote (Livre VI, chap. 43) le mot "Démocratie" a été employé pour définir la forme de gouvernement par laquelle l'exercice du pouvoir appartient légalement, non a une ou plusieurs classes spéciales de la société, mais a l'ensemble des membres de la communauté". BRYCE J., Les démocraties modernes, Paris 1924, sv. I., str. 23.
4. Nemožno povedať že by tieto antické demokracie boli jednoducho aristokracie, pretože: ". . . in nessun modo l'idea della repubblica democratica si spinge tanto oltre che debbano avere dei diritti politici tutti gli abitanti dello Stato, e non gia solamente i membri dello Stato. Nell' antichita, gli schiavi erano totalmente esclusi dallo Stato ed erano sottoposti, invece, ad un potere autonomo, indipendente dallo Stato: il potere domestico". JELLINEK G., La dottrina generale del diritto dello Stato, Milano 1949, str. 251.
5. Tamže, str. 255.
6. "From a particular form of government, democracy gradually came to signify a political theory compatible with a variety of forms". SHEPPARD V. F., Religion and the Concept of Democracy, Washington 1949, str. 2.
7. "Les mots "Démocratie" et "Démocratique", dans leur sens strict, n'indiquent rien d'autre qu'une forme particuliere de gouvernement". BRYCE J., cit. dielo, sv. I. str. 36.

8. Pôvodná fráza sa nachádza na konci krátkej reči, ktorú povedal Lincoln 19. novembra 1863 pri otvorení národného cintorína v Gettysbury.
9. Iba v troch kantonoch vo Švajčiarsku jestvuje dnes akýsi druh priamej demokracie.
10. "In sensu moderno, a iuristis usurpato, repraesentatio significat potestatem alteri collatam, et quidem mediante populari electione, uno vel alio modo celebrata". GUENECHEA J., Principia Iuris Politici, Roma 1938, sv. I. str. 185.
11. MESSINEO A., Enciclopedia Cattolica, 1403.
12. "Human dignity is the reason for democracy". SHEPPARD V. F., cit. dielo, s. 3.
13. "Equality is certainly one of the most apparent features of democracy", tamže, str. 2.
14. PIUS XII, Reč ku S. R. Rota, v Civ. Catt., r. (1945, IV), str. 122.
15. N. B. Dnes demokracia — aspoň formalistická — je podmienkou prijatia do ONU.
16. Slovo filozofia berieme tuná v jeho najširšom slova zmysle: "Quand on parle de philosophie sociale, le mot philosophie est pris dans le sens le plus large, il s'y applique a toute réflexion approfondie . . ." LECLERCQ J. Introduction a la Sociologie, Louvain 1948, str. 11.
17. Je treba posudzovať tieto tri filozofie a nasledovne tri rôzne demokracie podľa ich vnútornej logiky, aby sme pochopili používanie toho istého termínu: demokracia.
18. ". . . l'affirmation de la toute — puissance de l'homme, de son droit de disposer souverainement de lui — meme, de sa seule autorité . . . Dieu est chassé du monde, l'homme seul doit y régner." PÉRIN CH., Les Libertés populaires, Paris 1871, str. 52.
19. Požadavek svobody značí možnosť nebýti vázán svet. názorom (náboženstvým), mravem, obyčejem a tradicí ve společnosti obecne uznávanými . . ." Masarykov Náučný Slovník, Praha 1926, sv. II, str. 156.
20. "I fini buoni della rivoluzione francese, realizzati mediante violenze sanguinose e il terrore che infurio lungo tutto il suo corso, sono sboccati nella societa capitalistica del XIX secolo, cosi lontana dall'uguaglianza e piu ancora dalla fraternita." BERDIAEV N., Regno dello spirito e regno di Cesare, Milano 1954, str. 73.
21. Porov. THONNARD F. J., Précis d'histoire de la philosophie, Paris 1946, str. 773.
22. STALIN J., Questioni del Leninismo, sv. I, str. 44.
23. "La vera e perfetta vita sociale deve essere regolata cosi dalla giustizia come dall'amore. Essa non ammette ne contrasto, ne alternativa: amore o diritto, ma le sintesi feconda: amore e diritto". PIUS XII, Vianočný prejav 1942, v GIORDANI I, Le Encicliche Sociali dei Papi, Roma 1948, str. 672.
24. TONIOLO G., cit. dielo, str. 56.
25. "Come per S. Tommaso l'universale comprensivita della natura intellettuale vale a fondare il concetto umanistico della preminenza dell'uomo sulla natura . . . cosi puo essere addotta a fondare il concetto dell'universale comprensivita dell'ordine sociale in ogni singola persona. Per ogni persona passa tutta la societa. E'su questo concetto che, a sua volta, si fonda la legittimazione di un ordinamento democratico della societa: di un ordinamento cioe, comunque si attui, riconosca la essenzialita del sinäollo nella costituzione dell'organismo sociale." STEFANINI L., Persona e societa, v Atti del VI Convegno di Studi Filosofici Cristiani, Padova 1951, str. 40.
26. ". . . les grands principes de liberté, d'égalité et de fraternité, dont veulent se réclamer les démocraties modernes . . ., sous peine des pires contrefacon, doivent etre entendus, cela va sans dire, comme les entendent le droit naturel, la loi évangélique et la tradition chrétienne, qui en sont a la fois — et eux seuls — les inspirateurs et interpretes authentiques." PIUS XII, List k Mr. Flory, A. A. S., r. 38 (1946), sv. XIII str. 316—317.

ZO SÚČASNEJ AMERICKEJ LYRIKY

William Rose Benét

ZVRCHOVANOSŤ

Kde už raz slobodu mali,
na slobodu sa nezabúda . . .

Ďaleko za morom
slobodne môžeš zastať na letnom vrchu
niekde od Baltu po balkánske horstvá,
hoc tiene vrčiacich lietadiel
nesú sa v tráve, hoc v meste čaká
bedlivá stráž a vypätá sieť
sa vžiera čoraz tesnejšie.

Slobodné boli tieto polia,
slobodné mestá a cesty a trh,
chrámy a stromy a údolia a vrchy.
Čo? vždy má platiť iba: *boli, boli?*

Rázny a ošemetný cudzinec.
Úsečná úprava, odmeraný povel.

Kde už raz slobodu mali,
postojí azda samotár
na vysokom vrchu a ticho vníma
priateľstvo polí, vyzývanie ciest,
riek pripomienku . . .
ohmatá ostrie noža
s očami suchými a hľadiacimi uprene
na hrdlo kata.
Kde už raz slobodu mali,
slobodu ako krik,
ako spev, ako priateľov, ako tance, ako detstvo.
ako zdravý smiech . . .
na slobodu sa nezabúda.

Sloboda je ani slnko.

Robert Frost

PO OBERANÍ JABĽK

Dvojrohý rebrík môj je v závetrí
opretý smerom k nebu o jabloň,
a pri ňom košík. Chýba v ňom
ešte pár jabľk. Dve či tri
budú snáď ešte na vetvi.
Pre mňa však oberačka prestala.
Noc nesie sladký zimný sen:
tá vôňa jabľk, vôňa ospalá.
Z očú si divné svety nevytriem,
dívala som sa tabuľami skla,
ktoré som pobadala v koryte
a mala ponad sinou trávou v blankyte.
Ten divný svet sa rozplynul a to som chcela
a dobre bolo mi
snívať a čakať, že sa prelomí,
a ani som len nevedela,
na čo sa sen môj premení.
Rastúce jablká sa objavia a zmiznú,
vrcholce stromu, koniec kvetu
a všade blyskot červený.
Koruna moja strpí tryznu,
znesie aj koš a ťarchu rebríka.
Cítim švih rebríka a vetve prichystané k letu
a z pivnice sem preniká
zvuk jabľk, čo sa kotúľajú
a kotúľajú z košíka
Veľa sme mali týchto jabľk zelených,
až ma to ukonalo ziskom,
čoako túžila som za úrodou.
Mohla som chytiť na tisíce plodov,
pohladkať ich a pustiť na strnisko,
veď každé z nich,
keď sa dotkne zeme,
aj keď sa nezraní a nepošpiní hlinou,
nemá už ceny: sprešujeme
ho na jablčné víno.

Už vidno, čo má prísť
a zožierať ma v snách, ak vôbec v snách.
Dnes by mi vedel povedať len svišť,
keby tu ešte bol,
či jeho sen je ako môj a či je len
jak všedný ľudský sen.

* * *

Ezra Pound

ODE POUR L'ELECTION DE SON SEPULCHRE

Po roky tri a mimo kľúča času
bil sa, chcel kriesiť mŕtvu nežnosť, sladkú
poéziu a zachovať si "krásu"
v tom starom zmysle. Chybil od začiatku, –

nie sotva, ale istý bol, že žije
neskoro, v kraji polodivochov,
chcel zo žaludov konválie:
Kapaneus, pstruh na umelý chov;

Idmen gar toi panth', os epi Troíe
lapený v uchu, nezdŕžanom oku
zatarasil sa medzi horstvá svoje
a morský pás ho zachytil v tom roku.

Penelopu si našiel u Flauberta,
rybáril v kruhu vzdorovitých skál,
vo vlasoch Kirky videl lúče šera,
nad motom hodín slnečných sa smial,

nevšímajúc si "behu čias"
vymizol ľudom z mysle "l'an trentiesme
de son age"; a ten jeho prípad, špás,
neobohatí Múzam diadém.

* * *

Preložil Karol Strmeň

K PÄŤDESIATKE UNIV. PROF. DR. HENRICHA BARTKA

V dejinách zápasov o rýdzosť slovenského jazyka a vedecké prepracovanie slovenčiny nebude možno obísť práce príslušníka súčasného nášho pokolenia — univ. profesora Dr. H. Bartka. Kráčajúc akoby podvedome v tradíciách slovenských jazykovedcov, ktorí okolo svojej tridsiatky najvýznamnejšie zasahovali do osudov spisovnej slovenčiny, Dr. Bartek pri svojej päťdesiatke nám umožňuje poukázať na celý rad nielen vydaných odborných prác, ale aj na úspešné zásahy do usmernenia vývoja a vedeckého preskúmania sloveského jazyka.

Povahou svojih prác a účasťou v zápasoch o čistotu slovenčiny a jej vlastný, osobitný vývin profesor Bartek pripomína v jednej osobe Samuela Czambela a Ľudovíta Štúra; prvého filologickou erudíciou a nadaním a druhého nekompromisnou bojovnosťou. Nie je preto azda predčasne povedať, že vo svojej generácii zostane Bartek jazykovedcom, ktorý najúčinnejšie zasiahol tak do jazykovedných, ako aj politických sporov o slovenskú reč.

Vedecká účasť Dr. Bartka na usmernení vývoja slovenského literárneho jazyka je dnes mimo pochybnosti a doložená je celým radom prác, z ktorých najvýznamnejšími sú: "K základom slovenskej prozódie" (1935), "Príspevok k dejinám slovenčiny" (1936), "Anton Bernolák a jeho dielo" (1937), "Ľudovít Štúr a slovenčina" (1943) a "Správna výslovnosť slovenská" (1944). Tieto práce, ktoré svedčia o metodickom skúmaní a odbornom spracovaní slovenských jazykových otázok, predchádzala francúzska štúdia "Le passage de "g" a "h" en Slovaque" a doktorská dizertácia o historických a toponimických názvoch ranného stredoveku na Slovensku, ktorá ostala v rukopise, ale nie bez ozveny medzi slovanskými jazykovedcami a cudzími slavistami.

Podľa vlastných prejavov vedeckou ambíciou prof. Bartka bolo spracovať historickú gramatiku slovenského jazyka a držať sa stranou od sporov, ktoré vypukli na Slovensku práve okolo roku 1930, keď sa Dr. Bartek vrátil na Slovensko zo štúdií v Štrasburgu, Paríži a Prahe, kde skončil svoje formálne vysokoškolské vzdelanie. Pre generáciu, do ktorej profesor Bartek patrí a pre vitálnu osobnosť jeho typu, bolo však nemysliteľným stáť bokom v slovenských kultúrnych zápasoch, najmä keď sa odohrávali do veľkej miery aj okolo slovenčiny. A tak Dr. Bartek už roku 1931 účinne zasiahol proti počešťujúcim snahám v jazykových otázkach a významnú účasť mal najmä na prípravách a priebehu valného zhromaždenia Matice slovenskej v máji 1932, ktoré sa stalo v istom zmysle medzníkom v slovenskom kultúrnom živote. Na ďalší vývin slovenského jazyka a jeho čistotu mal Dr. Bartek vplyv najmä mesačníkom "Slovenská reč", ktorý vydával od roku 1932, a Pravidlami slovenského pravopisu z roku 1940, ktoré sú okrem malých zmien jeho dielom.

Pre dokreslenie vedeckého profilu Dr. Bartka nemožno obísť ešte celý rad iných prác, pouverejňovaných najmä v Slovenských pohľadoch a v Slovenskej reči, v sborníku na počesť Dr. J. Škultétyho, v ktorom uverejnil odbornú úvahu "Slovenské výsledky praslovanských akútových dľžok" a jeho účasť pri spracovaní anatomickej terminológie, ktorú vydal prof J. Ladziansky, ako aj účasť pri vydaní literárnych a vedeckých diel (Štúrovo Nárečie slovenské, Tvrdého Frazeologický slovník, Bernolákova Dizertácia, Žarnovova Stráž pri Morave atď.)

V exile, do ktorého Dr. Bartek odišiel spolu so všetkými významnými pracovníkmi Matice slovenskej, zatiaľ vy-

šlo niekoľko kratších vedeckých prác v slovenskom aj anglickom jazyku: "Kresťanstvo a slovenčina" (1947), "Slováci a ríša kráľa Sama" (Most, 1954), "Pôvod názvov Slovan a Slovák" (Most, 1936), príležitostné úvahy o Štúrovi, Czambelovi atď.

Nad takto impozantným počtom vedeckých a kultúrnych prác iste možno oprávenene povedať: "opus laudat artificem" a zdržať sa obvyklého zhodnocovania a prehodnocovania jubilanta. Najmä keď je nesporné, že v prof. Bartkovi má súčasné pokolenie jazykovedca nielen nevšedného nadania, ale aj odborníka so širokou teoretickou jazykovednou prípravou a znalosťou inonárodných rečí, čo dovoľuje jeho vedeckej práci a bádaniu oveľa širší rozhľad a rozlet. Tématicky aj metodoloicky dosiaľ vydané práce prof. Bartka zasahujú niekoľko úsekov jazykovedy slovanskej a najmä slovenskej. Cennými zostanú najmä štúdie z dejín slovenského jazyka, v ktorých Bartek vyvrátil náhľady a hypotézy filológov a literárnych historikov, stotožňujúcich dejiny a pôvod jazyka s dejinami a pôvodom literárnej reči, ako aj teórie založené na zemepisných, prípadne historicko-politických a nie lingvistických kritériách (Trávniček, Pastrnek), ktoré zásluhou istej časti českej vedy dlho ovplyvňovali slovanskú jazykovedu. Opierajúc sa menej o kritéria morfologické, syntaktické a lexikálne, ako o kritéria hláskoslovné, čiže o zmeny vo fonologickej ústrojnosti jazyka, ktoré sa dnes takmer všeobecne uznávajú za dôležité pri zisťovaní svojských jazykových znakov, Dr. Bartek už roku 1936 napísal, že "v dobe zániku jerov na prelome praslovančiny vývin slovenčiny nebol identický s češtinou" (Príspevok k dejinám slovenčiny). Slovenčina sa stala podľa Dr. Bartka osobitným slovanským jazykom v dobe rozkladu praslovančiny, teda v tom istom čase, keď čeština, poľština ako aj ostatné slovanské jazyky. Zánik jerov pokladá Dr. Bartek za začiatok samostatného vývinu, ako píše v jednej zo svojich štúdií, jednotlivých slovanských jazykov "nie preto, že to bola posledná spoločná zmena praslovanská, ako tvrdí Trubeckoj, ale preto, že v dôsledku zániku jerov podstatne sa zmenila fonologická ústrojnosť v nárečiach praslovanských, zmenil sa často aj pôvodný sled foném, takže celá hlásková štruktúra sa prehodnotila, no nie rovnako, ale osobitne v každom praslovanskom nárečí, takže z nárečí sa stali samostatné jazyky." Týmto výkladom popiera Dr. Bartek nielen české teórie o pôvode slovenského jazyka, ale aj hypotézu Czamblovu o juhoslovanskom pôvode slovenčiny a niektoré náhľady Škultétyho na vznik slovenčiny a jej pomer k češtine.

V ostatných svojich štúdiách, ako to vyplýva aj z tu uvedených názvov, prof. Bartek venoval pozornosť rozličným úsekom slovenskej a slovanskej jazykovedy, no nechýba im vnútorná súvislosť, ktorá bola diktovaná slovenskými životnými potrebami a dnes osudom exulanta, ktorému nie je dovolené pestovať "vedu pre vedu" a na ktorého prácu si slovenská kultúrna verejnosť pri jeho päťdesiatke právom s uznaním spomína.

Josef Kirschbaum

NAD PÄŤDESIATKOU JOZEFA ĎURIŠA

Dňa 18. marca 1957 dožil sa vy vyhnanstve svojej päťdesiatky Jozef Ďuriš, rodák zo Skačian. Slovenská ľudová pieseň, jej zabraňovanie, jej pestovanie, hudobné upravovanie a najmä jej írečité a umelecké zvýrazňovanie v spevokole Drotár mali v ňom nadšeného a oddaného pracovníka. Tejto hudobno-dirigentskej práci zasvätil Jozef Ďuriš svoj život a svoje talenty. Spevokol Drotár, ktorého zakladateľom a dirigentom bol Jozef Ďuriš, tvorí bohatú kapitolu hudobnej slovenskej kultúry. Toto Ďurišove hudobné a spevácke teleso zanechalo hlboké stopy nielen v kultúrnych dejinách hudobného a speváckeho umenia na Slovensku, ale Drotár vo svojmo výraznom umeleckom prevedení predstavil bohatstvo a krásu slovenskej ľudovej piesne aj kultúrnemu zahraničiu.Drotár sa umiesťoval ako

prvoradé hudobno-spevácke teleso nielen na premnohých slávnostných tribúnach Slovenska, ale aj vo veľkých koncertných sieňach Nemecka, Rakúska a Poľska. Kdekoľvek vystúpil, získal si všade obdiv. Ak je pravdou, že hudba a spev sú univerzálnou rečou, ktorou sa ľudia dorozumievajú, tak Drotár interpretáciou slovenskej duše, slovenského charakteru ako sa ony prejavujú v slovenskej ľudovej i umelej piesni, sprostredkúvaval túto slovenskú osobitnosť aj kultúrnej cudzine.

Jozef Ďuriš už ako mladý učiteľ v Orechovom si uvedomoval, že v slovenskej ľudovej piesni je toľko slovenskej čistoty, toľko hĺbky a duševnej krásy, že by bolo hriechom ju zanedbať a nepoužiť ju jak na posilnenie slovenského sebavedomia, tak aj na informáciu umelecko-hudobnej cudziny.

Keď ho osud vyhnal z vlasti, neprestal vo svojej hudobno-dirigentskej práci. Jeho jedinečné pretlmočenie slovenských kolied do taliančiny v Oriolo Romano poučilo Talianov o slovenskej národnej duši účinnejšie, než by to boli mohli spraviť mnohé traktáty. V Kanade a teraz v Amerike Jozef Ďuriš so svojimi spevokolmi pokračuje v tej istej práci a sprístupňuje ďaleko za morom jak Slovákom, tak i Neslovákom vzácne poklady, nazhromaždené v slovenskej piesni.

Jozef Ďuriš nielen nacvičoval vo svojich spevokoloch ľudové piesne, ale venoval sa aj zbieraniu a hudobnému spracovaniu piesní. Zozbieral a znotoval piesne zo Skačian a okolia, ako aj z Trenčianska v zbierke "Slovenské piesne", ktoré vyšli v redakcii prof. Hullu v Modre. Iným jeho príspevkom sú piesne zo Stredného Považia v zbierke ľudových piesní, vydaných Maticou Slovenskou. S hudobníkmi Matúškom, A. Moyzesom, Mazánom, Kresánkom a Kornelom Schiplom pracoval na zbieraní, úprave a harmonizácii zborov. Roku 1956 v spolupráci s prof. Mazánom vydal krásne hudobné dielo v Amerike "Spievajúce Slovensko" v rámci Kultúrneho programu Združenia slovenských katolíkov.

Slovenské spevácke umenie, hudba ľudová i kostolná majú v Jozefovi Ďurišovi nadaného pestovateľa, pripraveného na svoje úlohy jak teoreticky, tak aj prakticky. Keby sa bol Ďuriš dožil svojej päťdesiatky na Slovensku, spevokol Drotár by mu zaiste bol usporiadal veľkolepý koncert a odborníci slovenskej ľudovej hudobnej a speváckej kultúry boli by naširoko zhodnocovali jeho hudobno-dirigentské dielo. Hodnoty tohto diela vedel si a vie si oceniť každý, kto počul raz slovenskú ľudovú pieseň interpretovanú spevokolom Jozefa Ďuriša.

Jozef Ďuriš neskončil ešte svoje dielo a týchto niekoľko riadkov nechce byť jeho definitívnym hodnotením. Národ ešte veľa očakáva od neho a vieme, že Jozef Ďuriš ešte vyorie nejednú hlbokú brázdu na poli slovenskej hudobnej kultúry.

—mš—

"SOCIALISTICKÝ REALIZMUS" A KRESŤANSKÝ REALIZMUS

Dr. Štefan Náhalka

Komunistickí ideológovia sa vo filozofii vyhlasujú dôsledne za materialistov. Keďže však ich filozofický systém — dialektický materializmsu — nie je originálnou organickou stavbou, ale iba konštrukciou z myšlienkových smerov, ktoré vládli v Marxovom a Engelsovom prostredí, privlastnili si, zvlášť v náuke o poznaní, viaceré základné stanoviská filozofického realizmu. Aj tie vyhlasujú za materialistické, pravda, neoprávnene.[1] Ale tak žiada stranícko-politická disciplína. A tá označuje každé iné pomenovanie komunistického svetonázoru za úchylkárstvo. Preto v komunistickej filozofii nepochodil ani výraz "realizmus". Lenin ho označuje za termín, ktorý používajú "pozitivisti a všelijakí zmätkári, čo sa kolíšu medzi materializmom a idealizmom".[2]

Výraz "realizmus" je zaužívaný v kultúrnom svete aj mimo filozofie. Bežne sa ním označuje umelecko-literárny smer, ktorý po romantizme v min. storočí znamenal triezy príklon ku každodenným skutočnostiam ľudského života. Pod týmto názvom aj v ruskej literatúre vystúpili vynikajúce postavy. Keď utíchli zbrane revolúcie, ktorou sa komunisti zmocnili ruskej ríše, bolo sa treba vyporiadať postupne aj s rozličnými kultúrnymi otázkami. Po prvotnom radikálčení, ktoré zavrhovalo všetko, na čom nebol čerstvo namaľovaný kosák a kladivo, čo bolo dedičstvom nekomunistickej minulosti (napríklad filozofia bola celý rad rokov ako buržujský zjav celkom vylúčená zo všetkých škôl), bolo neskoršie treba zaujať stanovisko aj k takému zjavu ako bol realizmus v umení. A časom — odhliadnuc od absolutistickej monarchie, s ktorou vládol a vládne materializmus v komunistickej filozofii — aj v komunistickej diktatúre našiel milosť pojem "realizmus". Pravda nie nejaký buržoázny. Komunisti začali označovať sovietsku literatúru a sovietske umenie vo všeobecnosti výrazom "socialistický realizmus".

V čom tento zjav spočíva? Aké miesto má v komunistickom svetonázore, ktorý, ako je známe, má meno dialektického materializmu?[3] Aký je vzťah "socialistického realizmu" ku materialistickej komunistickej filozofii?

* * *

Keď si prelistujete ročníky časopisu *Iskusstvo* (Umenie), úradného orgánu ministerstva kultúry SSSR a Výboru Sväzu sovietskych umelcov,

nadobudnete aspoň zbežnú predstavu o tom, čo je sovietske umenie, označované za "socialistický realizmus". Ide o obrazy a sochy, ktoré veľmi verne zachytávajú rozličné pózy komunistických vodcov, ktoré oslavujú sovietsku armádu, stachanovcov, kolchozníkov a kolchoznice, vodné stavby, bane, elektrárne a i né fabriky. To je okruh skutočnosti, ktorý sa dôsledne denne predkladá aj v sovietskej dennej tlači, v sovietskom rozhlase, v sovietskej literatúre. Je to teda výtvarne zachytená tá realita, ktorú odobrila politická cenzúra, ktorá sa nevymyká z hraníc komunistického svetonáhľadu, ktorá teda názorne podáva to, čo abstraktne učí dialektický materializmus.

Tento zbežný názor si môžete prehľbiť, keď sa dáte do štúdia teórie "socialistického realizmu". Nie žeby ste nenašli prekvapenia! Jedno z veľkých bude možno aj to, že medzi teoretikmi, ktorí majú vo veci "socialistického realizmu" hlavné slovo na prvom mieste nájdete mená politických komunistických vodcov, tajomníkov komunistickej strany a až za nimi aj nejakých umelcov, ktorí, pravda, musia vždy priklincovať geniálne línie rozhodnutia Ústredných výborov strany a "geniálnych vodcov".[4] Hlavné smernice dostáva teda "socialistický realizmus" od Ústredného výboru komunistickej strany.[5] Tejto "kultúrnej" inštitúcii alebo jej orgánom patrí tiež posledné slovo v rozhodovaní o tom, či ideológovia umenia z radov umelcov vo všeobecnosti a zvlášť z radov spisovateľov zachovávajú správnu líniu a či umelecká tvorba vyhovuje alebo nevyhovuje záujmom rodiacej sa komunistickej spoločnosti. Nuž nečudo, že sa v teórii "socialistického realizmu" stretnete presne s tými výrazmi, ktoré používa každodenná reč politicko-straníckej propagandy, alebo reč, bežná v poučkách dialektického materializmu.

Mohli by ste se vari pridlho zdržať na tomto bode — pri sledovaní interesantnej cvičby, ktorú prevádzajú s múzami energickí vodcovia revolúcií, tajomníci politickej rodnej strany a politickí agitpropčici. Je to veru zvláštny tanec, keď jemné múzy musia usmerňovať na krok v súhlase s krokom spomenutých mocných činiteľov. Boli by ste vari náchylní celé toto umenie — v ktorom jesto toľko smútku! — nazvať "socialistickým realizmom" a celú záležitosť odložiť. Ale, radšej trpezlivosť! S vecou sa treba dôkladnejšie vyporiadať! Čo hovoria o "socialistickom realizme" jeho učitelia?

Z oficiálnych vyhlásení a z rozpráv hlásateľov "socialistického realizmu" možno vypozorovať niekoľko základných čŕt tohto umenia a tejto teórie umenia, ktoré nám dostatočne určujú jeho charakter.

Umenie vo všeobecnosti má v komunistickom systéme presne vymedzenú úlohu. Jeho funkciou je byť nástrojom v spoločenskom zápase za komunistickú spoločnosť.[6] Má teda dôsledne bojové poslanie. Je to jedna zo zbraní, ktoré používajú generáli a generalissimi komunistického

zápasu. Z tejto základnej funkcie umenia vyplývajú aj jeho vlastnosti. Všetky smerujú k tomu, aby z umenia urobili čím vhodnejší nástroj komunistického boja.

"Socialistický realizmus" žiada od umenia predovšetkým ideovosť: Umenie je plne a bezvýhradne nositeľom komunistickej ideológie. [7] Socialistcký spisovateľ má pretvárať vedomie ľudí podľa učenia, ktoré ukladá komunistická strana. [8] Podľa Stalina je spisovateľ "inžinierom ľudských duší" Je to vari dosť jasné určenie. Tak ako stavebný inžinier konštruuje stavby, ako strojný inžinier zostruje stroje, tak spisovateľ má budovať to, čo sa podľa komunistickej psychológie volá ľudskou dušou – totiž povedomie, zmýšľanie ľudí. Na prvom všesväzovom sjazde sovietskych spisovateov (v auguste 1934) vykladal spisovateľom Stalinov výmer spisovateľa za Ústredný výbor komunistickej strany boľševikov jeho tajomník, súdruh Ždanov. Išlo teda o úardný výklad úloh komunistického spisovateľa. Povinnosť propagovať komunistickú ideológiu sa výslovne zdôrazňuje. Ždanov povedal: "Súdruh Stalin nazval našich spisovateľom inžiniermi ľudských duší. Čo to značí? Akú povinnosť vám ukladá tento titul? – To značí predovšetkým poznať život, aby ste ho vedeli pravdivo zobraziť v umeleckých dielach . . . Pritom pravdivosť a historická konkrétnosť umeleckého zobrazenia sa musí spojiť s úlohou ideového pretvárania a výchovy pracujúcich ľudí v duchu socializmu. Takáto metóda krásnej literatúry a literárnej kritiky je to, čo nazývame metódou socialistického realizmu." [9] Spisovateľ podľa požiadavkov estetiky "socialistického realizmu" je bojovníkom za komunistickú spoločnosť a za komunistického človeka, ktorý má mať nové zmýšľanie. [10]

Podľa týchto predpisov sovietski spisovatelia usilovali sa utvoriť v literatúre takzvaných "kladných hrdinov", ktorí boli vo svojom prostredí priekopníkmi komunistickej ideológie a komunistických životných spôsobov. Napríklad hrdina v Gorkeho romane *Matka* tak obratne presadzuje nové komunistické zmýšľanie, že aj jeho matka, inakšie osoba z celkom iného sveta, priam s obdivom sleduje svojho syna. Pavko v Ostrovského diele *Ako sa kalila oceľ* v najťažších porevolučných rokoch na základe komunistickej ideólogie jedinečne rieši svoje úlohy v spoločnosti a ostro útočí na buržoázne zvyky niektoýrch členov porevolučnej spoločnosti. Uvedomelí súdruhovia v Hečkovej *Drevenej dedine* zosmiešňujú zaostalého kňaza a horlivo socializujú oravskú dedinu. Vo výtvarnom umení sa tiež propaguje komunistická ideológia aspoň tým, že toto umenie oslavuje výlučne nositeľov a uskutočňovateľov tejto ideológie.

Ideovosť umenia má byť aj širokým masám ľudu zrozumiteľná. Umenie nie je pre vyvolencov, ale pre širokú pospolitosť. Musí byť teda ľudu na dostup tak, že si ho ľud bude môcť obľúbiť. [11] A skutočne

podľa tejto požiadavky sovietske výtvarné umenie sa až priveľmi drží konkrétnej skutočnosti a nedovoľuje si túto skutočnosť prenášať do vysokých abstrakcií. Na minuloročnej medzinárodnej výstave výtvarného umenia v Benátkach sa napríklad stánok sovietskeho umenia veľmi odlišoval svojimi exponátmi od stánkov západných štátov aj tým, že sochy i obrazy celkom verne vyjadrovali konkrétne osoby. Od fotografií sa tieto a podobné diela odlišujú vari len tým, že s veľkým dôrazom podčiarkujú heroické a revolucionárske gestá a pózy komunistických vodcov a zoskupujú osoby a výjavy podľa potrieb politického vedenia komunistickej spoločnosti. Tak sa napríklad Stalin nesčetne často na umeleckých dielach druží ku Leninovi.

Podľa priania teoretikov "socialistického realizmu" umenie, ktoré sa riadi touto teóriou, svojou zrozumiteľnou ideovosťou bojuje naraz na dvoch frontoch: proti estétstvu, proti "l' art pour l' artizmu" z jednej strany a proti remeselničeniu a vulgarizácii z druhej tsrany. [12] Na prvom fronte tohto boja má socialistické umenie nesporne veľké úspechy. Horšie je to s druhým frontom. Doteraz jesto toho remeselničenia a vulgarizácie hodne.

"Socialistický realizmus" ďalej dôrazne žiada od umenia s t r a n n í c k o s ť . Jasné úpravy v tejto veci pochádzajú od Lenina: "Literatúra sa musí stať straníckou. Na rozdiel od buržoáznych zvykov, na rozdiel od buržoáznej podnikateľskej, kšeftárskej tlače, na rozdiel od buržoázneho literárneho karierizmu a individualizmu, "panského anarchizmu" a honby za ziskom – socialistický proletariát musí uplatňovať zásadu straníckej literatúry, rozviesť túto zásadu a uviesť ju do života v čo možno najplnšej a najucelenejšej forme. V čom spočíva tento princíp straníckej literatúry? Nielen v tom, že pre socialistický proletariát literárna práca nemôže byť nástrojom zisku osôb alebo skupín, ona môže byť vôbec individuálnou vecou, nezávislou od všeobecnej proletárskej veci. Preč s nestraníckymi literátmi. Preč s literátmi – nadľuďmi! Literárna práca musí sa stať časťou všeproletárskej veci, "kolieskom a skrutkou" jedného-jediného, veľkého sociálnodemokratického mechanizmu, uvádzaného do pohybu celou uvedomelou avantgardou celej robotníckej triedy. Literárna práca musí sa stať súčiastkou organizovanej, plánovitej, zjednotenej straníckej práce." [13] A Lenin podľa svojho zvyku ide hodne do konkrétna: "Spisovatelia musia nevyhnutne vstúpiť do straníckych organizácií. Nakladateľstvá a sklady, kníhkupectvá a čitárne, knižnice a rôzne predajne kníh – to všetko sa musí stať straníckym, podriadeným. Nad všetkou touto prácou musí dozerať organizovaný socialistický proletariát, všetku ju kontrolovať, do všetkej tejto práce bez jedinej výnimky vynášať živý prúd živej proletárskej veci . . . [14]

Lenin napísal tieto slová ešte za cárskeho Ruska. Predvídal teda, že

pre celú vtedajšiu literatúru budú jeho slová prisilné. Nuž na vysvetlenie dodáva, že jeho normy platia iba pre literatúru, ktorú tvoria príslušníci sociálnodemokratického hnutia. Keď sa však komunizmus zmocnil vlády v Rusku a v iných štátoch, Leninove zásady uplatňuje pre celú literatúru vo svojej mocenskej oblasti. Pomery za Železnou oponou tak v spisovateľských organizáciách, ako v organizáciách odpredaja kníh to veľmi jasne dokazujú.

Lenin ďalej cítil, že sa proti tomuto radikálnemu usmereniu literatúry bude staviať námietka, ktorá bude brať do ochrany slobodu umenia. Preto hneď na túto námietku odpovedá: ". . . páni buržoázni individualisti, musím vám povedať, že vaše reči o slobode sú iba pokrytectvo. V spoločnosti, založenej na moci peňazí, v spoločnosti, kde žijú v biede masy pracujúcich a cudzopasia hrstky boháčov, nie je možná "sloboda" reálna a skutočná." [15] Námietka sa cítila aj po rokoch sovietskeho "inžinierovania" v literatúre. Preto sa k nej vracia aj Ždanov na spomenutom sjazde spisovateľov: "Naša sovietska literatúra sa nebojí, že bude obvinená z tendenčnosti. Áno, sovietska literatúra je tendenčná, pretože v epoche triedneho boja nieto a nemôže byť literatúry netriednej a netendenčnej, quasi nepolitickej . . ." [16] V oblasti, kde vládne komunizmus teda neostáva spisovateľovi iné ako alebo mlčať alebo tvoriť literatúru straníckú. A tí spisovatelia, čo si osvojili "socialistický realizmus" sa na túto straníckú úlohu aj podujímajú: "Stranícke vedenie literatúry sa musí prísne očistiť od každého vplyvu malomeštiactva. Straníci sú povinní byť v literatúre nielen učiteľmi ideológie, organizujúcej energiu proletariátu zo všetkých krajín pre jeho konečný boj za slobodu; stranícke vedenie musí dávať najavo svojím postupom morálne autoritatívnu silu. Táto sila musí vniesť medzi spisovateľov predovšetkým vedomie kolektívnej zodpovednosti za všetky javy v ich prostredí." [17]

So straníckosťou "socialistického realizmu" úzko súvisí jeho triedny charakter. Literatúra a umenie vo všeobecnosti je "mocným nástrojom v triednom boji". [18] Povinnosťou spisovateľov je teda primerane časovým potrebám bojovať proti kapitalistom, proti kulakom, proti kňazom, slovom proti triednemu nepriateľovi. Tieto postavy sú v dielach socialisticých spisovateľov vždy v takom postavení ako ježibaba v detských rozprávkach. A na druhej strane zas príslušníci proletariátu sú obyčajne "kladní hrdinovia", čiže vonkoncom dobrí ľudia, ktorým nakoniec vždy patrí víťazstvo.

Umenie, ktoré sa dnes označuje za "socialistický realizmus", má byť ďalej spiate so životom. Spisovateľ a umelec vôbec musí sledovať s pozornosťou, čo žiada život politickej strany, život socialistickej spoločnosti a podľa toho tvoriť. Hrdinovia, ktorých spisovateľ opisuje, musia mať určité vlastnosti: "Za hlavného hrdinu svojich kníh musíme

si zvoliť prácu, t. j. človeka, ktorého organizujú procesy práce, ktorá je u nás ozbrojená všetkou mocou súčasnej techniky, človeka ktorý zasa robí prácu ľahšou a produktívnejšou . . ." [19]

Spätosť so životom však predsa dovoľuje vzlet nad túto skutočnosť v jedinom smere — ak je to v záujme výstavby komunizmu. V tom prípade spisovatelia nie sú povinní verne zobrazovať realitu. Je im dovolený aj romantizmus. A tento takzvaný r e v o l u č n ý r o m a n t i z m u s je ďalšou známkou "socialistického realizmu". Ždanov vyslovil túto požiadavku na prvom sjazde sovietskych spisovateľov: "Našej literatúre, ktorá stojí oboma nohama na pevnej materiálnej základni, nemôže byť cudzia romantika nového typu, romantika revolučná. Vravíme, že socialistický realizmus je základnou metódou sovietskej krásnej literatúry a literárnej kritiky, ale to predpokladá, že *revolučný romantizmus* (podtiahnuté v origináli) sa musí stať súčiastkou literárnej tvorby, pretože celý život našej strany, celý život robotníckej triedy a jej boj záležia v spájaní najtvrdšej, najtriezvejšej praktickej práce s najväčším hrdinstvom a grandióznymi perspektívmi . . . Sovietska literatúra musí vedieť nazrieť do nášho zajtrajška. To nebude utópia, lebo náš zajtrajšok pripravuje plánovitá cieľavedomá práca už dnes." [20] Podľa tejto normy diela "socialistických realistov" predstavujú nadšenie za všetko, čo hlása komunistická strana, ako vážnu záležitosť predstavujú spokojnosť ľudu pod komunistickou diktatúrou, blahobyt robotníkov, lásku ku diktátorom a pod. Ako cynický výsmech skutočnosti napríklad vyznieva veľké plátno, na ktorom pomaľovala istá maliarka na Slovensku spokojné a usmiate oravské ženy ako odovzdávaju štátu podľa predpisu komunistického režimu mlieko a kontingent úrody.

Umenie, ktoré charakterizujú uvedené vlastnosti, má byť umením novej spoločnosti, ktorú buduje komunizmus. Pochopiteľne, že jeho propagátori ho predstavujú ako vrchol umenia vôbec. [21]

Ako je to v skutočnosti? Skôr akoby sme sami vyslovovali svoju mienku, dajme slovo spisovateľom, ktorých cez viac rokov učili "socialistickému realizmu" a ktorí sa opovážili vysloviť svoje náhľady aj trocha otvorenejšie, keď minulého roku bolo možné aspoň na krátky čas za Železnou oponou pod titulom boja proti kultu osobnosti a proti stalinizmu povedať svoju mienku.

Ako sa javí spisovateľom povinná *ideovosť*? Dominik Tatarka o nej hovorí: "Som presvedčený, že literatúru nemožno viesť z mocenskej pozície. Jednotný sväz, jednotná distribučná sieť, čiže kniha, jednotné časopisy v rukách prakticky sväzového aparátu sú, podľa mojej mienky, prostriedkami neprimeranými povahe vecí. Zvádzajú administratívne, mocensky viesť výrobu spoločenských ideí . . ." [22] Mladý spisovateľ M. Ferko o cvičení sa v komunistickej ideológii, ktorú spisovateľ má potom

ďalej šíriť, tvrdí: "Ak sme aj otrasení istými novými skutočnosťami do základov duše, tak len preto, že sme i "planým učiteľom plne a bezvýhradne, mlado verili"; že koreň po koreni musíme vytrhať z duše polopravdy, vštepované nám ako večné múdrosti, sadené do nás celým našim životom i sterilnou výučbou marxizmu-leninizmu na vysokých školách, ktorú tak hojne "nanášali" nedouci v krátkych nohaviciach i kapitánskych golieroch."[23]

O *stranickosti* a triednej povahe "socialistického realizmu" drvivú kritiku vyslovila K. Lazarová: "Chcela by som pripomenúť dobu, keď sa "v každom inteligentovi videl nechytený zločinec". Toto tvrdé porovnanie som si požičala z *Otázok leninizmu*. Boli to časy, keď niektorí div že neschovávali svoje diplomy a maturitné vysvedčenia ako ilegálnu tlač... Nastala smiešna a tragická situácia, keď sa každý, kto nemal aspoň jedného rodiča negramotného a nebol aspoň zo 16-člennej rodiny, považoval za podozrivého. Ako sme sa vtedy zachovali my, inteligenti a svedomie národa? . . . My sme mlčali — i keď sa to týkalo niektorého z nás, . . . ale zato sme písali tzv. budovateľské romány, poviedky, drámy a filmy, v ktorých zradcami, špiónmi, sabotérmi, zvrhlíkmi a vyvrheľmi boli vždy inžinieri, technici, lekári, učitelia alebo aspoň vysokoškoláci. A keď sme tak niektorí neurobili, mlčali sme o tom všetkom. A to v situácii, v tej špeciálne slovenskej situácii, kde 95% inteligencie a robotníkov pochádza z dedín a kde každý úder, ktorý zasiahol roľníka, roztrpčil inteligenta i robotníka a kde nespravodlivé stíhanie, pri ktorom sa do jedného vreca hodila celá inteligencia, bolestne zasiahlo našich roľníkov, ktorých radosť, pýcha ako náhrada za celoživotnú ťažkú drinu boli ich doštudované deti." [24] Podobné svedectvo strannísckosti spisovateľov vydáva aj C. Štítnický: "Kde zostal hlas spisovateľa, keď násilníci terorizovali ľud pri veľkolepom diele kolektivizácie, keď z Prešovska a Nitrianska prichádzali chýry o nespokojnosti roľníckeho ľudu, o jeho starostiach a bolestiach? Prečo sme nezdvihli hlas za nevinne prenasledovaných a nevinne väznených? . . . Koľkože bolo týchto tzv. drobných drám a tragédií, o ktorých noviny ani nepísali, rozhlas nehlásil, literatúra nevydala svedectvo, ale o ktorých si vravel ľud, rozhorčený a pobúrený? — Sedliačik si nesplnil dodávku hovädzeho mäsa, lebo ho nevedel splniť. Prídu k nemu orgány a vezmú mu jedinú kravičku z maštale. Sedliačik klesá na kolená, nebudú mať mlieka jeho deti. Orgány sú ochotné kravičku vrátiť, ak sedliačik podpíše prihlášku do JRD. Sedliačik ju podpíše, ale do rána sa obesí na starú hrušku vo dvore. Tento prostý tragický príbeh poznali niektorí slovenskí spisovatelia, medzi nimi aj niektorí naši dobrí prozaici. Prečo nerozvinuli tento príbeh do novely alebo poviedky? Prečo ho nevylíčili v článku, črte, fejtóne, úvodníku?" [25]

Na Štítnického otázky možno odpovedať tým, čo tvrdil Tatarka o

celkovom postavení spisovatel'ov pod komunizmom: "Nechcem pohoršovať, nechcem šíriť anarchistické nálady, ale musím povedať, že koreň týchto našich chýb a omylov je v tom, že spisovatel' v ČSR v podstate zaujal od základu nesprávny postoj. Postoj quasi štátneho úradníka. Volám už – nech už toto pohoršenie znie akokol'vek – toho spisovatel'a spisovatel'om štátnym." [25]

Spisovatel' musí plniť predpísané normy, musí slúžiť záujmom komunistického triedneho boja, musí byť štátnym, preto aj to, čo sa má volať *spätosťou so životom,* sa scvrkne na spätosť s predpismi a so záujmami triedneho boja. Pri tom ani sám spisovatel' nie je uchránený strachu a neistoty: "Páli ma predovšetkým, kto som. Nahovárali mi a nahovárajú mi, že som inžinierom l'udských duší. V poslednej dobe sa hovorí, že som ako spisovatel' verejnou kontrolou. Či som však plnil, či plním svoju funkciu svedomia národa, to dnes neviem . . . Neviem, pretože neviem, čo je v mojich kádrových dotazníkoch podčiarknuté červenou tužkou a čo sa v nich ešte podčiarkne." [27]

V skutočnosti sa teda aj *revolučný romantizmus* ukáže iba ako predpis stranníckych funkcionárov propagandisticky zvelebovať podujatia komunistickej strany, a prípadne ešte ako bluznenie niektorých l'udí, čo s primitivistickým fanatizmom v rozpore so skutočnos,ou nekriticky chvália všetko, čo káže chváliť záujem rodnej strany.

Po týchto posudkoch "socialistických realistov" o "socialistickom realizme" netreba vari naši📍roko odôvodňovať, že môžeme mať a máme voči nemu značné výhrady. Obmedzíme sa na niekol'ko poznámok zásadného rázu.

"Socialistický realizmus" sa musí obmedzovať iba na tú realitu, ktorú pozná a uzná komunistická materialistická filozofia. Zakázaným pol'om je preň celá oblasť duchovných skutočností, o ktoré je bohatší od dialektického materializmu kresťanský realizmus. Preto je tento "socialistický realizmus" nepomerne chudobnejší v ontologickom zmysle ako bol realizmus v umení v predošlých časoch. Svet "socialistického realizmu" siaha totiž potial', pokial' siahajú hmotné zjavy a rozličné ich formy podl'a vymedzenia materializmu. Bolo by teda dôslednejšie volať aj celú tú robotu, čo robia vyznavači dialektického materializmu pod titulom umenia, jednoducho materializmom. Bolo by to aj pravdivejšie.

"Socialistický realizmus" nezasluhuje meno realizmu aj preto, lebo nie je verný realite života tak, ako by ho toto meno zaväzovalo. Realizmus je pravdivý. "Socialistickí realisti" majú však také služobné záväzky voči vedeniu komunistickej strany, voči komunistickej ideológi a také úlohy v triednom boji, že ich pravdovravnosť je viac ako pochybná. Týmto tvrdením nevyslovujeme skrivodlivé upodozrievanie. Priznali si to sami spisovatelia na sjazde v Prahe minulého roku a hodil im to do očú sám

súdruh Zápotocký: "Zarazila ma jedna vec — že rad spisovateľov vystúpil so sľubom, že budú odo dneška hovoriť ľuďom vždy pravdu. To znamená, že nehovorili vždy pravdu."[28]

V skutočnosti teda je "socialistický realizmus" odňatím slobody pre umenie a pre umelcov, a to nielen podľa tvrdení nejakého "buržoázneho individualistu" — ako by povedal Lenin —, ale podľa svojej povahy i podľa vyhlásení ľudí, ktorí sa podujali na jeho uskutočňovanie. Nie je povyšovaním celej reality do oblasti umenia slobodnou tvorivou silou umelcov, ale jednostranným zúžovaním reality na úzky chodník, po ktorom možno chodiť iba na základe "bumašky", vystavenej kadrovčíkmi komunistickej strany, a na ktorom sa musia robiť kroky podľa presných predpisov komunistickej filozofie i komunistickej taktiky o každodennom triednom boji. Neveríme, že by tento chodník bol súci na to, aby sa po ňom uberalo umenie budúcnosti.

* * *

Kresťania sa v dnešnej situácii nemôžu uspokojiť iba tým, že konštatujú neúnosnosť "socialistického realizmu". Treba im vidieť celkom vecne aj situáciu v umení na Západe. A hlavne treba im na základe veľkej kresťanskej tradície aj na poli umenia napredovať primerane dnešným časom. V tomto ohľade jesto dnes pre kresťanských umelcov i pre teoretikov umenia veľa práce.

Záverom úvahy o "socialistickom realizme" uvedieme stručne niektoré aspekty umenia, inšpirovaného kresťanstvom, tak ako sa nám javia z hladiska kresťanského realizmu vo filozofii.

V kresťanskom životnom poriadku má umenie význačné miesto. Kresťanský ordoporiadok zahrňuje do obrovskej stavby všetky skutočnosti primerane ich povahe a v harmonickej súhre dáva slobodne pulzovať ich životu smerom k najvyššiemu cieľu — k Bohu. Aj umenie patrí do tohto poriadku. Nevymyká sa z neho ako nejaká absolútne svojzákonná oblasť. "L'art pour l'art" v tom zmysle, že umenie je absolútne samoúčelný zjav, že sa nezačleňuje do bohatého kozmického prúdu, ktorý smeruje k transcendentnému cieľu, nie je v súlade s kresťanským svetonáhľadom. Umenie má teda cieľ nielen najbližší — zvýrazniť krásu životných skutočností —, ale aj vzdialenejší — slobodne oslavovať absolútnu Krásu.

Keďže kresťanstvo realisticky uznáva objektivitu mnohotvárnej hmotnej i duchovnej skutočnosti, ani umenie sa mu neredukuje na subjektivistickú záležitosť umelca, ktorý by si myslel, že splnil svoje poslanie už tým, keď sa zahľadí výlučne do svojho vnútra a navonok bude podávať nezáleží v akej forme normálne stavy svojho svedomia i abnormálne poryvy podvedomia. Smery a smerčeky, ktoré služobníčili rozličným módam — ako bol napríklad prehnaný freudizmus — sú z kresťanského hľadiska zneužitím umenia. Umenie je objavovaním krásy, jej zvýraz-

ňovaním. A krása je "splendor ordinis" [29], pravda tak mimo osoby umelca, ako aj v ňom. Na subjektivistických smeroch je pomýlené práve toto ochudobňovanie oblasti umenia, jeho stotožňovanie s psychiatrickým "uvoľňovaním" podvedomia. Jas umelcových myšlienok, sila jeho lásky i hĺbka citov tvoria — tak ako človek sám — jedny z najhodnotnejších daností v kresťanskom životnom poriadku a teda aj v umení.

Od umeleckého diela požaduje kresťanský svetonáhľad súlad medzi silným a bohatým obsahom a krásnou formou. Obsah je napokon vždy vyjadriteľný myšlienkou. V tých umeleckých dielach, ktoré za také považuje kresťanské stanovisko, je teda idea, myšlienka. Ale je úžasný rozdiel medzi ideovosťou "socialistického realizmu" a medzi ideovosťou umenia, ktoré zodpovedá kresťanskému realizmu — asi taký rozdiel ako je medzi ideovosťou rozhodnutí výboru komunistickej strany a ideovosťou vodopádov alebo kvetov. Umenie sa už tým stáva podľa kresťanského postoja skutočným umením, ba aj kresťanským umením, keď sprítomňuje výrazným spôsobom krásu ktoréhokoľvek bytia. Aby sa došlo ku kresťanskému umeniu, netreba vyrábať nálepky s reklamnými heslami, ktoré by sa mali na umelecké diela nalepiť ako vignety na pivové fľaše. Stačí nesfalšovaná krása podaná v úchvatnej forme.

Sloboda kresťanského umelca a sloboda "socialistického realistu" sú tiež dve veľmi nepodobné veci. Nielen že oblasť skutočností, ktoré umelec pozná na základe kresťanského svetonáhľadu, je nepomerne širšia ako oblasť vecí, uznaných komunistickým svetonáhľadom, ale aj spôsob pristupovania k veciam je mimo dosahu usmerňujúcich predpisov. Kresťanský umelec môže oslavovať prácu, hukot strojov, robotníka, ale aj nesmrteľnosť duše, prítomnosť Boha a rozhovory s Ním. A pri tom nemusí ani veci, ani umelecké diela usporiadavať do bojového šíku, ktorý bojuje v mene niektorej triedy alebo skupiny. Hranice slobody pre kresťanského umelca začínajú tam, kde by začalo zámerné zneužívanie umenia a jeho zapájanie do služieb zla. V takom zmysle riešia sa pre kresťanského umelca aj otázky mravnosti umeleckého diela.

Mnohotvárna skutočnosť, hierarchicky členená, uznávaná v plnej objektívnej šírke, bez zábran, patrí celá kresťanskému umelcovi, aby ju oslávil a objavil jej najkrajšiu tvár.

---

1. Cf. Dr. Š. Náhalka: Kresťanský realizmus a dialektický materializmus, Most, roč. III., č. 2—3, str. 112 a nasl.
2. ". . . slovo "realizm" zachvatano pozitivistami i pročimi putanikami, koblebljaščimisja meždu materializmom i idealizmom", V. I. Lenin, Materializm i empiriokriticizm, str. 49, Sočinenija, izd. 3., tom XIII.
3. Cf. J. V. Stalin: O dialektickom a historickom materializme, Bratislava 1945, str. 11.
4. Tak napríklad knižka "O socialistickom realizme", ktorá vyšla po slovensky

v Bratislave r. 1950 pozostáva z príspevkov Lenina, Ždanova, Gorkeho, Mao Ce-Tunga a Kopeckého. Z autorov jediný Gorkij je spisovateľ.

5. Ústredný výbor komunisickej strany Sovietskeho sväzu zasiahol svojimi vyhláseniami do literatúry a umenia r. 1925, 1932, 1946 a 1948.

6. ". . . osnovnaja funkcia literatury — byť aktivným orudiem obščestvennoj borby", Boľšaja sovetskaja enciklopedija, Moskva 1954, tom 25, col. 228 a nasl.

7. "Čestnoe služenie peredovym ustremljenijam naroda sostavljaet osnovu kommunističeskoj idejnosti sovetskogo iskustva", tamtiež, tom 18, col. 507.

8. Svoj prejav na I. sjazde spisovateľov Sovietskeho sväzu zakončil Ždanov výzou: "Buďte najaktívnejšími organizátormi pretvárania povedomia ľudí v duchu socializmu", O socialistickom realizme, Bratislava 950, str. 18.

9. Tamtiež str. 16.

10. "Sovetskij narod chočet videť v lice pisatelej strassnych borcov, aktivno vtorgajuščichsja v žizn, pomogajuščich narodu strojiť novoe obščestvo, . . . gde vy vyrastet novyj čelovek, psicholoija kotoroga budet svobodna od perežitkov kapitalizma", O zadačach marksisticko-leninskoj estetiky, Voprosy filozofii, 1955, č. 4, str. 74.

11. "Ono (iskustvo) dolžno byť ponjatno etim massam i ljubimo imi", Boľšaja sovetskaja enciklopedija, Moskva 1954, t. 18. col. 507 a nasl.
šee uglublenie metoda oscialističeskogo realizma v iskusstve dolžna vestis' od-

12. "Borba za kartinu, za idejnosť chudožestvennogo tvorčestva, borba za daľneinovremenno na dva fronta — s odnoj storony s estetstvom, s bezdušnym etjudizmom, . . . a s drugoj storony — so spekuljaciej na značitelnych i aktualnych temach, podmenoj iskusstva cholodnym remeslenničestvom, s vuľgarizaciej i opolšeniem značitelnych tem.", Za posledovaľnoe provedenie principov socialističeskogo realizma, Iskusstvo 1954, č. 4. str. 3 a nasl.

13. O socialistickom realizme, Bratislava 1950, str. 8 a nasl.

14. Tamtiež.

15. Tamtiež.

16. Tamtiež, str. 16.

17. A. M. Gorkij: Prejav na I. všesväzovom sjazde sovietskych spisovateľov, O socialistickom realizme, Bratislava 1950, str. 44.

18. Cf. Boľšaja sovetskaja enciklopedija, tom 18, col. 507 a nasl.

19. A. M. Gorkij, c. d., str. 37.

20. C. d., str. 17.

21. Ždanov dal svojmu prejavu ku spisovateľom názov: Sovetskaja literatura — samaja idejnaja, samaja peredovaja literatura v mire.

22. Kultúrny život, citované podľa Prehľadu roč. I., č. 1., str. 3.

23. Tamtiež str. 4.

24. Tamtiež.

25. Tamtiež.

26. Tamtiež, citované podľa Hlasov z Ríma roč. V. č. 7. str. 5.

27. L. Mňačko, tamtiež.

28. Tamtiež, podľa Prehľadu r. I. č. 1., str. 5.

29. Sv. Augustín, De Civ. Dei. 1, 22, 19.

KULTÚRA A ŽIVOT

DUDINCEV, GRANIN, KIRSANOV

(Poznámky k trom dielam zo súčasnej sovietskej literatúry)

Tri mená sovietskych spisovateľov vyvolali v poslednom čase zvláštnu pozornosť nielen v sovietskej a svetovej verejnosti, ale i v sovietskej komunistickej strane a medzi jej "kultúrnymi funkcionármi". Sú to spisovatelia: Vladimír Dudincev, autor románu "Nielen z chleba", Daniel Granin, autor novely "Vlastný názor" a Semjon Kirsanov, autor poémy "Sedem dní v týždni". Tieto nové sovietske diela uverejnené ešte minulý rok v časopise NOVYJ MIR [1] sú zrelým plodom sovietskych sociálnych pomerov. Všetky vznikali v období takzvaného politického odmäku, po smrti Stalinovej a najmä po pamätnom XX. sjazde sovietskej komunistickej strany [2]. Sú to diela socialistického realizmu, ktoré líčia život a ľudí svojho prostredia a času.

Dudincov román je akýmsi protestom jednotlivca proti menažérskemu kolektívu sovietskej byrokracie. Dudincev v ňom bráni osobnosť človeka proti monopolu strany a štátnej byrokracie, bezmocného človeka proti všemocnému funkcionárovi. A robí to presne podľa Engelsovho názoru o realizme: reprodukuje typické charaktery za typických okolností. Tendencia jeho diela, tak ako to žiada Engels, vychádza zo situácie. Jeho román, ako i Graninova novela a Kirsanovova poéma, dávajú čitateľovi hlboko nahliadnuť do súčasného svoietskeho spoločenského života. Dudincev tu opisuje sociálnu biedu robotníkov bývajúcich v hlinených chalupách bez okien, kŕdeľ detí s pečenými zemiakmi v rukách, život ľudí, ktorí všade musia ustupovať privilegovanej vrstve.

Vrstvu chudobných, úbohých a bezmocných v Dudincovom románe reprezentuje vynálezca Lopatkin, ktorý si nemôže legálne obstarať ani papier na svoje návrhy. Na druhej strane odkryl Dudincev aj život sovietskej byrokracie, akejsi komunistickej šľachty, ktorá má všade prednosti, ktorá žije v blahobyte, má prepychové byty, norkové kožuchy, auto so šoférom a ktorá si môže dovoliť i luxusnú dovolenku na Volge.

Ústrednou postavou Dudincovho románu je vynálezca Lopatkin, ktorý sa snaží presadiť svoj plán stroja, ktorý by zlieval kanalizačné trúbky. Jeho plán putuje na ministerstvo. Lopatkin žiada i riaditeľa kombinátu Drozdova, ktorý často cestuje do Moskvy, na príslušné ministerstvo, aby sa zasadil za jeho plán, ale nič nepomáha. Drozdov takto vysvetľuje Lopatkinovi príčinu neúspechu: Vašou najväčšou chybou je, že ste individualista. Také niečo u nás nejestvuje. Naše nové stroje sú výsledkom kolektívneho myslenia. Človek sám to nemôže, a preto sa nikto za vás nezasadí.

A na inom mieste Drozdov Lopatkinovi zase hovorí: . . . keď štát jedného dňa bude chcieť túto úlohu vyriešiť, naši konštruktéri a technické kolektívy už nájdu riešenie. A toto riešenie bude lepšie ako vaše, lebo kolektívna práca vedie vždy k rýchlejšiemu a lepšiemu riešeniu problémov. Kolektív je geniálnejší ako akýkoľvek génius. Vy, ako individuálny génius, stojíte však so svojou ideou na slabej nohe; vás nepotrebujú. My nemáme kapitalistu, ktorý by kúpil vašu ideu.

Lopatkin však nakoniec predsa svoj plán presadí i proti byrokratom, ktorí mu nepriali. A tak Dudincov román končí optimisticky. Na ceste k Lopatkinovmu úspechu mohol však Dudincev odkryť celú neľudskú a zmechanizovanú tvár sovietskych byrokratov, ktorých komunistický systém drží v úra-

doch, lebo oni ako produkt jeho filozofie, sú aj pilierom jeho autority a moci.

Dudincev dobre vystihuje šablonovitosť sovietskych úradníkov, ktorí pracujú mechanicky, nemyslia, nenamáhajú sa riešiť problémy a snažia sa len o to, aby mali čisté regály a čo najmenej nepríjemností. Všetko je tu schéma, a tá nehľadí na život, jeho zložitosť a záujmy. Tu niet ľudských citov, lebo vtedy by sa spravodliví domohli práva a vinníci by boli potrestaní. Sovietsky úradník hľadí len na to, aby mal kartotéku v poriadku a aby si tak zaistil bezstarostný život.

Bolo by však omylom domnievať sa, že Dudincov román napáda sovietsky štátny systém. Naopak: on protestuje v jeho mene, v mene socializmu. Tento román je viac politickou ako literárnou senzáciou. Napravuje skryvený zmysel realizmu tým, že sa usiluje povedať pravdu o ľuďoch a živote. V tomto sa teda Dudincov román uchyľuje od socialistického realizmu, ale v tom sa práve vracia k pravému realizmu, ktorý je vyznaním tvrdej a nahej pravdy, slovom k realizmu, ako ho predstavoval Balzac.

Len preto, že Dudincov román vecne prináša viac pravdy o sovietskom živote a s väčšou kritikou obracia sa na niektoré zjavy súčasného života ako ostatné sovietske literárne diela, vyvolal vážny rozruch v kruhoch sovietskej straníckej byrokracie a v kruhoch stranou protežovaných menažérov, ale tiež aj sympatie v kruhoch jednoduchej sovietskej spoločnosti.

Stalinskému chápaniu socialistického realizmu nevyhovuje tento román preto, lebo ľudí, ktorí reprezentujú administratívu dnešného sovietskeho systému, líči ako negatívne postavy. Preto Dudinceva za tento román napadli i časopisy Pravda i Komunist, a preto ho strana prinútila, aby viacerá state v knihe prepísal tak, ako to vyhovuje oficiálnym direktívam. Realizmus podľa stalinského receptu musí byť optimistický v tom, že postavy, ktoré reprezentujú systém, musí predstavovať ako ideálne typy. Ak to nedokáže, dielo prestáva byť realistickým a prináša vraj rozklad. Tak znie komunistický politický súd aj nad Dudincovým románom.

Časopis Komunist napadol nielen Dudinceva za jeho román, ale i časopis Nový Mir, a tým nemenovane aj jeho redaktora spisovateľa Konštantína Simonova. Doslova sa v tomto časopise píše: "fakty dokazujú, že zodpovednosti a zásadovosti je mnoho razy málo. To sa menovite týka časopisu Novyj Mir." Dudincevovi časopis Komunist vyčíta hlavne to, že jeho román nevyznieva leninsky "k boju so zlom, ale zasieva skleslosť a rodí anarchistický pomer k štátnemu aparátu".

Je pozoruhodné, a v tejto súvislosti to treba spomenúť, že dve leningradské spisovateľky, Oľga Bergolcova a Vera Ketlinská, ktoré sa zastávali kritizovaného Dudincovho románu a Graninovej novely, boli prinútené k sebakritike. To je dôkazom, že tieto diela vyvolali živú pozorosť a sympatie aj medzi sovietskymi spisovateľmi a že by mnohí z nich radi písali týmto kritickým realistickým spôsobom o rozličných zjavoch zo súčasného sovietskeho života.

Zatiaľ, čo sovietska oficiálna kritika Dudincov román ostro odsudzuje, na Západe stretá sa toto dielo s mimoriadnou ozvenou. Vychádza v preklade v mnohých rečiach, hoci v SSSR vyšlo dosiaľ len na tri pokračovania v časopise Novyj Mir. Niektoré hlasy na Západe radi by v ňom vidieť predzvesť nového obdobia ruskej literatúry. Hovoria: ako voľakedy v cárskom Rusku, i v sovietskom Rusku, bude to zas románová tvorba, ktorá privedie ruskú literatúru k novému rozkvetu. V každom prípade je Dudincov román prejavom túžby po slobodnej literárnej tvorbe, po uvoľnení tlaku a možno i ozvenou revolučných myšlienok, aké v minulom roku zo strednej Európy doliehali aj k ušiam ruských spisovateľov.

Ešte otvorenejšiu kritiku na súčasný sovietsky život prináša Daniel Granin v svojej novele "Vlastný názor". Granin je mladý spisovateľ a upozornil na seba svojím románom "Priekopníci". V jeho novele "Vlastný názor" líči funkcionára strany Lokteva ako človeka mrtvolnej ľahostajnosti, čiže ako negatívnu postavu. Ústrednými postavami Graninovej novely sú: riaditeľ fabriky

Minájev a snaživý mladý inžinier Olchovský. Minájev v Graninovom podaní vyzerá ako produkt sovietskej spoločnosti. V jadre je to dobrý človek, lenže kompromisník, ktorý, aby sa dostal hore, k postaveniu a moci, pácha jednu neprávosť za druhou. A keď sa tým dostáva do rozporu so svedomím, utešuje sa tým, že všetko napraví až dosiahne postavenie, prostriedky a moc.

Námet tejto novely ako i námet Dudincovho románu je postavený na snahe presadiť plán nového projektu. Zatiaľ čo u Dudinceva Lopatkin dosiahne nakoniec svoj cieľ, v Graninovej novele inžinier Olchovský sa stáva obeťou svojej snaživosti. Minájev ho očierňuje aj pred zástupcom ministra a nakoniec ho prepustí z fabriky, lebo sa nechce dostať do rozporu so stranou, ktorú si Olchovský postavil proti sebe tým, že kritizuje projekt akademika Strojeva.

Granin v svojej novele ukázal, že zásadovosť sovietskeho človeka spočíva v prostriedkoch a moci. To je morálka sovietskych funkcionárov a byrokratov, ktorým ide len o pozíciu aj vtedy, keď poškodzujú hospodárske záujmy štátu.

Časopis Komunist zo všetkých troch spomenutých autorov najostrejšie napáda Granina. Vytýka mu, že "hnusnú kompromisnícku filozófiu vydáva za výplod sovietskych životných podmienok". Avšak aj Komunist musel priznať, že takých typov ako Minájev je v SSSR mnoho, lenže vraj "treba ukázať, z čoho sa taký typ rodí". Granin to ukázal, ale túto pravdu strana nechce akceptovať, lebo je to pravda proti strane a tej sa nesmie vyčítať, že vychováva ľudí typu Minájevovho.

Tretím pozoruhodným sovietskym literárnym prejavom z jesene minulého roku je poéma "Sedem dní v týždni". Jej autorom je jeden z najväčších súčasných ruských basníkov Semjon Kirsanov. Táto poéma hovorí o snahe človeka stvoriť nové srdce, ktoré by bolo ľudskejšie ako to, čo má dnešný sovietsky človek. Na pozadí jednotlivých dní v týždin podáva básnik jednak svoju osobnú náladu a okrem toho dáva túžbe človeka po čomsi novom nielen oprávnenosť, ale i nádej. "Budúcnosť ospravedlní váš deň", hovorí Kirsanov v mene svojej krajiny všetkým, ktorí hľadajú a premýšľajú. Človek sa však o budúcnosť musí sám pričiniť a vlastným dielom musí dokázať ako žije v svojom čase.

Aj toto dielo je kritikou sovietskeho byrokratického systému a straníckych funkcionárov podáva ako negatívne typy, ktoré nemajú ľudské srdce. V tejto poéme podal básnik paródiu sovietskych snáh usilujúcich sa o vytvorenie všetkého nového. Lenže všetko, čo spravia, je len akási náhražka a čo sa tejto snahe dosiaľ najmenej podarilo je: rozpoznať dobro a zlo.

Kirsanov apostrofuje Rusko ako krajinu, ktorá je dobrá a spravodlivá a ktorá i po neúspechoch radí vydať sa na ďalšiu cestu, alebo ako básnik hovorí, ktorá "zamieňať kvety na májovom poli papierovými kvetmi nedovolí".

Kirsanova poéma nie je tak otvorená, ako Wazykova "Poéma pre dospelého". Spolu s Dudincovým románom a Graninovou novelou je však ukážkou pozoruhodnej snahy vymaniť ruskú literatúru zo súčasného byrokratického zovretia, z diktátu strany a súdu politickej kritiky. Dudincev, Granin a Kirsanov sú živým svedectvom ako sa búri duša umelca proti politickému tlaku. A súčasne sú náznakom, čo všetko by ruský spisovateľ vedel povedať svojmu ľudu i svetu, keby nežil pod režimom, ktorý tak byrokraticky zviera jeho ducha.

Peter Skalenický

---

1. Novyj Mir je orgán Sväzu spisovateľov. V tomto časopise v jeseň roku 1956, v čísle 8—10 bol uverejnený Dudincov román "Nielen z chleba", v čísle 9. bola uverejnená Graninova novela "Vlastý názor" a v čísle 8. Kirsanova poema "Sedem dní v týždni".

2. XX. sjazd KSSS konal sa v Moskve v dňoch 14.—25. februára 1956. Na tomto sjazde N. Chruščev ostro odsúdil Stalinov osobný kult a prísne kritizoval jeho krutú politiku. — Za Sväz sovietskych spisovateľov prehovoril na sjazde M. Šolochov, ktorý poukázal na úpadok sovietskej literatúry za Stalinovej éry a odsúdil byrokratické predpisy, ktorými sa spisovatelia musia riadiť v svojej tvorbe.

KNIHY

Sister Mary Gabrielle Woytko: SLOVAKIA'S ROAD TO STATEHOOD. Published by John J. Lach, Chicago: 1957. Pp. 150, $1.50.

Téza Sestry Márie Gabriely o slovenskej štátnosti, ku ktorej prof. J. Kirschbaum napísal jadrný úvod, je povzbudzujúcim prínosom do politickej literatúry o Slovensku. Keď človek číta túto jasne koncipovanú knižku, najviac ho poteší skutočnosť, že mládež slovenských rodičov, čo študuje na amerických univerzitách, uvedomuje si svoj pôvod a má smelosť rozoberať a hodnotiť osudy národa, z ktorého vzišla, v širších európskych a svetových súvislostiach. Autorka usiluje sa začleniť boj Slovenska o samostatnosť do linaje univerzálneho snaženia o vymanenia sa slabšieho človeka spod moci silnejšieho a malých národov spod kontróly väčších. Týmto humanitným zameraním téza má svoj podčiarnutý význam.

Keď okrem toho uvážime okolnosti, za akých knižka vychodí, na pr. koľko falošných náhľadov traduje sa dosiaľ o slovenskej otázke v kabinetnej historickej vede Západu a pod akým ťažkým nánosom poloprávd a priam náhrobnej hliny je slovenská pravda skrytá, počin Sestry Márie Gabriely pôsobí na nás tak sviežim a sympatickým dojmom, ako keby sme za jarného rána na oslnenom priestranstve pozorovali súboj Dávida s Goliatom. Na jednej strane môže byť všetka výzbroj mocenského sveta a na druhej len prak všeľudských zásad. No hneď vidíme, kto bojuje za pravdu a ako celý boj skončí.

Čo sa spracovania týka, v celkovej argumentácii autorka prejavila logiku a pohotovosť a v jednotlivostiach zmysel pre dištinkcie. Vzhľadom na povahu a rozsah práce, tézu učlenila veľmi prehľadne.

Stredobodom práce je kapitola o Slovenskej Republike, v ktorej po určitom vzostupe vrcholí úvodná časť a z ktorej oranický vyplýva celkový záver. Zakiaľ časová perioda 1918—1938 je sumárna, čitateľ si uvedomí, že vkročil "in medias res", keď ho autorka vovedie do trojuholníka nemecko-česko-maďarských intríg vo vysokej stredoeurópskej politickej hre, z jari 1939, z ktorej Slovensko, vďaka iba zdravému pudu sebazáchovy, vyjde nakoniec ako samostatný štát. Niektorí politickí vykladači vtedajších stredoeurópskych udalostí tu na Západe si ešte vždy myslia, že to boli Slováci, čo svojím autonomizmom inšpirovali Nemcov k rozdeleniu Česko-Slovenska. Pravdou však je, a Sestra Gabriela to na základe Norimberských súdnych dokumentov správne zdôrazňuje, že osud Česko-Slovenska bol spečatený predtým, než Hitler vôbec poznal slovenskú otázku. Nemci totiž v prvom rade pomýšľali na obsadenie a hospodársku exploatáciu územia celej republiky a v druhom rade rátali na možnosť zaviazať si Maďarov za cenu Slovenska. Nakoniec — a to je dôležité — z vôle Slovákov uskutočnilo sa riešenie, na ktoré len krátko predtým Nemci najmenej mysleli: Slovenský štát.

Sťažajná stať predstavuje Slovenskú republiku ako prirodzený výsledok samourčovacieho práva Slovákov na samostatnosť. Popisuje národné, hospodárske a sociálne zdravie Slovenského štátu v dobe pre Strednú Európu všeobecne kritickej, ako aj jeho hladké začlenenie sa do pospolitosti európskych štátov. Na úzadí jeho celkovej prosperity tým výraznejšie autorka kreslí úklady Benešovej politiky za vojny proti slovenskej štátnosti. S určitým morálnym pátosom poukazuje na protirečenie si Západných veľmocí, ktoré najprv oprávnene kritizovali Hitlerovu vládychtivosť nad inými národami, rátajúc do toho i Slovákov, aby potom po víťaznej vojne sami dali súhlas k obnoveniu cudzej, t. j. českej a sovietskej moci nad Slovenskom.

Téze Sestry Márie Gabriely je skve-

lou obranou prezidenta Dr. Jozefa Tisu a jeho prirodzeno-právnej koncepcie slovenského štátu. Správe zhodnocuje tiež predsedu vlády V. Tuku ako dobrého slovenského vlastenca ale menej schopného politika.

V závere knižka uvádza prehľad organizačných snažení Slovákov v slobodnom svete o koncentráciu úsilia stať sa tlmočníkom politických ašpirácií ujarmeného slovenského národa.

Jozef A. Mikuš

Joseph G. Cincík. SLOVAK RULER'S SWORD. A Study from ancient Slovak art, Washington 1956.

Výskum slovenskej minulosti v oblasti umenia a kultúry dostáva v anälickom vydaní štúdie prof. J. Cincíka, publikovanej pôvodne v "Nádeji víťaznej" roku 1947 po slovensky, dokumentárny materiál nevšednej ceny. Meč slovenského vladára, nájdený v Blatnici, o ktorom práca pojednáva, je nielen významnou pamiatkou historickou, ale aj dôležitou pomôckou pre výskum umeleckých vplyvov a tradícií karpatskej oblasti v ranných storočiach po Kristu. A keďže autor kombinuje mnohoročnú, dôkladnú prípravu vedeckú s intuíciou umelca, prišiel vo svojej štúdii k uzáverom, ktoré presvedčujú odborným výkladom a zriedkavými znalosťami stredovekej histórie a umenia.

Na základe odborného rozboru historických a zemepisných faktov a umeleckých elementov, najmä ornamentiky kovových a strieborných predmetov súčasného umenia frankského, lombardského, škandinávského a orientálneho ako aj starších motívov keltských a pozdnorománskych, autor zaradil blatnický meč do doby slovenských vladárov 9. storočia a nazýva ho mečom slovenského vladára. Blatnický nález, po archeologickej stránke veľmi cenný, bol už predmetom štúdia archeológov škandinávských, nemeckých, maďarských a slovenských. Títo však povačšine užívali deskriptívnej metódy a u niektorých prevládali aj hladiská iné, než čisto vedecké. Profesor Cincík zaraďuje blatnický nález do celkového vývoja umenia Strednej Európy a teritoriálnych expanzií 9. storočia, a použitím historických kritérií a geneticko-evolučnej metódy vyvracia nielen teórie maďarských autorov (N. Fettich), ale aj teórie, ktoré zaraďujú blatnický nález do širokého rámca slovensko-avarského umenia bez osobitnej špecifikácie.

Podľa autora ornamentálne prvky a motívy na meči, nájdenom v Blatnici, sú typickými a v úzkej súvislosti s umeleckými formami ostatných slovanských kmeňov okolo Karpát, akoby "extractum" ranného stredovekého umenia predchodcov dnešných Chorvátov, Slovincov, Slovákov atď. "Blatnický nález — hovorí prof. Cincík doslovne — symbolizuje v jednom objave vývoj ozdobného umenia oslobodených slovanských kmeňov Slovenska a Moravy po porážke a zničení Avarov Karolom Veľkým okolo roku 800 po Kristu". Tvrdenie svoje autor dokladá historickými presunmi v Karpatskej oblasti a odbornými poukazmi na vplyvy a vývoj umenia na území terajšieho Slovenska v 9. storočí.

Štúdia vo svojom anglickom vydaní má preto významné uzávery pre slovenskú kultúru z mnohých hľadísk. Autor neváhal z výskumu tohto archeologického nálezu dedukovať aj dôležité konklúzie historické pre dejiny karpatskej kotliny a rolu slovanského a slovenského elementu v nej. Takže práca predstavuje nielen odborne a minuciózne prepracovanú štúdiu stredovekého umenia, najmä ornamentiky a kovových predmetov, ale v skratke vysvetľuje aj kus historického vývoja strednej Európy v novom osvetlení a novou metódou.

Nie bez pocitu zadosťučinenia pre slovenskú vedu a pre autora štúdie treba poznamenať, že správnosť uzáverov profesora Cincíka, najmä pokiaľ ide o časové umiestenie blatnickej archeologickej pamiatky, bola najnovšie nepriamo potvrdená v diele Theordora Petersena (The Paragraph Mark in coptic illuminated ornaments), vydanom roku 1954 nákladom Princenton University Press. Petersenova štúdia sa zapodieva ornamentami kódexov kláštora sv. Michala, ktoré sú dôležitým objavom najmä aj preto, že tú datované. Pre vedeckého pracovníka, ktorý sa musel opie-

rať preddovšetkým o metódu porovnávaciu a geneticko-evolučnú, je takéto potvrdenie správnosti datovania blatnického nálezu nesporne cenným uznaním vedeckých kvalít a odborných znalostí. Na druhej stránke má to svoj význam aj pre umenie karpatskej kotliny a Slovenska zvlášť, lebo zaraďuje túto pamiatku nielen do dejín umenia na Slovensku ale aj do politických dejín Slovákov.

Anglické vydanie tejto štúdie má preto pre nás osobitný vedecký a kultúrny význam. Autor vydal iba 150 odtlačkov anglickej verzie a cenných úvodom a dvoma apendixami, aby zoznámil vedecké kruhy a archeologické inštitúcie s výsledkami svojho vedeckého bádania.

J. Kirschbaum

PRE A PROTI. Alexander Matuška. Slovenský spisovateľ, Bratislava: 1956. Str. 366.

Zaujímavá kniha, i keď nič nového neprináša. Matuška zozbieral svoje články, čo za roky popísal a vydal ich knižne, aby sa videlo, ako rástol. Jeho dobrý kamarát Milan Pišut napísal mu do nej úvod a hovorí v ňom, že Matuška sa stal najbojovnejším slovenským kritikom, že si "najbojovnejšie počínal." Už keď je reč o tej "bojovnosti", prichodí nám na um výjav hašteriacich sa mládencov v krčme. I medzi nimi si často najbojovnejšie počínajú práve tí, ktorí ufujazdia, keď príde na lámanie chleba. Ale len čo je po trme-vrme, vracajú sa a tvária sa znovu "bojovne", ba aj víťazne. Taký je prípad Matuškov.

Na katolícko-evanjelický problém na Slovensku vrhajú charakteristické svetlo dve publikácie z novších čias. Je to Dr. S. Osuského zborník "Služba národu" a na poli literarárnom práve táto kniha Matuškova. Matuška — evanjelik, píše v nej medzi iným aj toto: "To, čo v katolicizme niečo znamená, keď aj nie objektívne, teda aspoň vzhľadom na jeho obecnú myšlienkovú neplodnosť, na Slovensko nikdy neprišlo. Zato k nám boli uvedené "hodnoty" protireformácie, ktoré pokrivili a zničili i silnejší národ, než bol slovenský. Protireformácia absolútne nič nedala Slovensku. Zato sa protireformácia prejavila strašlive záporne, s drzosťou katolíctva vlastnou sa Slovenska chopil a počal sa tu rozťahovať najhnusnejší a najtypickejší výplod cirkvi: jezuiti, rytier s bázňou a hanou, rytier lží a podfuku, zosobnenie najväčšej hanebnosti, ktorej je človek schopný páchať na človeku — pravda, len k väčšej cti a sláve božej. Mravná obluda, ktorá špiní a przní, čoho sa len dotkne, jediná nesmrteľná postava, ktorú cirkev vytvorila . . ."

"Jezuitstvo to znamená systematické osprosťovanie ľudu a ľudstva, osprosťovanie sprevádzané na Slovensku s veľkým idealizmom v minulosti ako i teraz. Panuje na Slovensku vzhľadom na minulosť mienka, ako by kňazi boli rozsväcovali svetlá nášmu ľudu." "Toľko je snád jasné, že farári nášmu ľudu svetlá vždy zhášali . . ." "Buď je človek kultúrnym tvorom a potom nie je katolíkom." (Str. 101 a 102.)

Matuškovu "kritiku" možno jednoducho nazvať chrapúnskym vyplazovaním jazyka naľavo a napravo. Nič mu nebolo dosť európskym, veľkým, svetovým; okrem Jílemníckeho, ktorý podľa Matušku bol jediným spisovateľom. Za ním ešte Votruba. Obaja Neslováci.

No neodvážil sa ani muknúť za za stalinskej éry o Hečkovej "Drevenej dedine". Až po Stalinovej smrti pustil sa i do tohto všetkými cenami venčeného boľševického diela a nazval ho zbierkou hesiel k prvému máju, ktorý vydáva sekretariát komunistickej strany. Ak si kedysi počínal "najbojovnejšie", kde bola jeho bojovnosť, keď vyšla Hečkova "Drevená dedina"? Mládenec ufujazdil z krčmy a vrátil sa "hrdinsky" až po ruvačke.

Matuškova kniha je i dôkazom toho, ako bolo možno stať sa ľahko slávnym: odísť za Moravu a vyplazovať jazyk na rodné Slovensko.

SPEV L. PUDIŠA NA GRAMOFÓNOVÝCH DOSKÁCH

Taliansko je zem spevu a hudby. Obohatilo kultúru o premnohé poklady hudobného a speváckeho umenia. Mená jeho spevákov, hudobných skladateľov a dirigentov prenikli do celého sveta a žijú v láske všetkých, čo milujú krásu v speve a v hudbe. Veľmi presvedčivo sa to dokázalo aj pri nedávnej smrti A. Toscaniniho.

Vynikanie Talianska na tomto poli iba zväčšuje našu radosť pri sledovaní umeleckej cesty nášho slovenského speváka Ladislava Pudiša, ktorý sa práve v tejto veľkej talianskej konkurencii prepracováva na popredné miesto.

Jeho údel je spoločný s údelom mnohých z nás, čo museli po druhej svetovej vojne zanechať domovinu, aby ich nezničila červená potopa. Nasledovali roky strádania . . . Pre L. Pudiša aj roky usilovnej práce a štúdia. Vďaka jeho veľkému nadaniu a jeho usilovnosti začali sa oň zaujímať talianske umelecké kruhy. Dnes má za sebou už dlhú sériu koncertov do rozhlasu, kostolných koncertov a hlavne úspešných vystúpení na scénach opier v popredných talianskych mestách. Ale prenikol už aj do Nemecka, Belgicka a Francúzska. Pozastavme sa letmo aspoň pri jeho činnosti z minulého roku.

V Taliansku vystupoval v opere v Benátkach, v Neapoli, v Catanii, v Bari. V rozhlasových koncertoch spieval v Miláne a v Turíne. Veľmi úspešné bolo jeho vystúpenie na hudobnom a speváckom festivale v Nemecku v zámku Schwetzingen pri Heidelbergu v dňoch 17. mája — 10. júna, kde spieval v súbore benátskeho divadla "La Fenice" v Galuppiho opere "Milovník všetkých žien".

Nemecká tlač písala o tomto umeleckom podujatí s veľkým uspokojením. Od 8. do 18. decembra minulého roku bol L. Pudiš na zájazde v Belgicku s poprednými talianskymi spevákmi. Spieval v paláci Beaux Arts v Bruseli v opere "Tajné manželstvo" od Cimarosu. Belgický časopis "Le Soir" zo 16. decembra 1956 o tomto vystúpení píše: "Tento raz neváhame povedať, že divadlo predvedené umelcami Scaly bolo uchvacujúce . . . Tento raz sme boli plne uspokojení. Štyria zo šiestich umelcov patria do milánskej Scaly a druhí dvaja sú zrelí na to, aby stáli po ich boku . . . L. Pudiš zaobchádza veľmi zručne so svojím krásnym orgánom výdatného mäkkého a širokého basu." Na tom istom mieste spieval aj v opere "Sevillský holič" od G. Rossiniho. Aj tu sa uplatnil náš L. Pudiš veľmi dobre. Belgická tlač písala v súvislosti s týmto predstavením, že L. Pudiš "má krásny hlas bohatého a širokého basu".

Po Nemecku a Belgicku prišlo na rad aj Francúzsko. "Le Club francais du disque" z Paríža koncom minulého roku nahral na gramofónové dosky Rossiniho operu "Sevillský holič" v podaní orchestru a speváckeho súboru benátskeho divadla "La Fenice" pod taktovkou dirigenta M. W. Ferrariho. L. Pudiš spieva úlohu Dr. Bartola. Rossiniho "Sevillský holič" je náročná opera. Vyžaduje priam úžasnú techniku, aby sa presne vystihli všetky finesy. Ak sa do nej započúvate aj v reprodukcii z gramofónových platní, silne vás upúta rýchly spád nádherných tónov ako čarovný vodopád . . . Keď sme s L. Pudišom v kruhu jeho rodiny počúvali prvý raz tieto platne, šum a farby osvetlených vodopádov rímskej fontány Trevi, ktorá spievala pod oknami bytu, boli iba slabou tôňou krásy, vnímanej v Rossiniho hudbe a v speve, kde sa jedinečne uplatňuje aj L. Pudiš.

Na doterajšiu činnosť L. Pudiša sa možno pozerať s plným uspokojením. K jeho budúcej umeleckej ceste mu vyslovujeme žičenia slovami, ktoré mu napísal M. A. Prior, umelecký riaditeľ Francúzskeho klubu gramofónových dosák: "Všetky blahoželania ku význačnému prevedeniu, veľmi živému, milému a podanému vy vynikajúcom štýle!"

(Dosky microsolco s operou G. Rossiniho "Sevillský holič" možno objednať u Le Club francais du disque, 8, rue de la Paix, Paris 2e, France.)

Š. Náhalka

KRONIKA SSSU

SSSU vydal 1. januára 1957 Novoročný ohlas, ktorý bol vysielaný zahraničnými rozhlasmi na Slovensko a uverejnený v slovenskej tlači.

*

V decembri 1956 bolo prijatých do SSSU 28 nových členov, takže stav počiatkom roku 1957 je 51 členov.

*

V slobodnom zahraničí žije ešte veľa slovenských spisovateľov, umelcov, vedeckých alebo kultúrnych pracovníkov, ktorí by boli kvalifikovaní stať sa členmi SSSU. Ak súhlasia s duchom a stanovami SSSU, nech sa sami prihlásia. Podmienky prijatia sú podľa 5. paragrafu stanov, bodu a) tieto: "Aktívnym členom spolku môže sa stať každý slovenský spisovateľ, umelec, vedecký alebo kultúrny pracovník v zahraničí, ktorý bol alebo je aktívne činný na slovenskom kultúrnom poli. Uchádzač o členstvo si podá písomnú prihlášku, o ktorej rozhodne predsedníctvo spolku."

*

MOST. Je úradným orgánom SSSU. Pripomíname úctive, že je kultúrnou, mravnou i členskou povinnosťou každého člena SSSU predplácať si Most a získavať mu nových predplatiteľov. Len tak slobodní slovenskí spisovatelia, umelci, vedeckí a kultúrni pracovníci budú mať svoju tribúnu. Povšimnite si výzvy, priloženej do tohto čísla a v jej zmysle spravte, čo najlepšie môžete.

*

Paragraf 8. stanov, bod a) hovorí: "Spolok nadobúda svoje financie na administratívu a iné výdavky dobrovoľným ročným príspevkom svojich aktívnych a podporujúcich členov." Predsedníctvo doteraz neurčilo nijaké konkrétne členské. Ponecháva to predbežne na finančné postavenie členov a na ich zmysel čleskej zodpovednosti pri plnení tejto povinnosti. No vyzýva členov SSSU, aby na túto povinnosť nezabúdali.

*

NÁROD SVOJIM SPISOVATEĽOM. Hlavné úrady slovenských podporných organizácií v USA odhlasovali na svojich ročných schôdzkach v januári 1957 podporu na činnosť SSSU. Prvá katolícka slovenská Jednota: $50.00; Prvá Ženská katolícka slovenská Jednota: $50.00. Predsedníctvo SSSU i na tomto mieste vyslovuje svoje úprimné Pán Boh zaplať spomenutým organizáciám.

Ďalej na činnosť SSSU prispeli členovia: Ľudevít Kandra: $5.00 a Rev. Milan St. Ďurica, S.D.B.: $5.00. Vivant sequentes!

Ak chcete mať vo svojej knižnici dobrú a spoľahlivú slovenskú knihu, obráťte sa na administráciu Mostu: 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana.

Copyright 1957. By Slovak Writers and Artists Association, Cleveland, Ohio. No portion of this Revue may be reprinted or broadcast without permission of the Publisher.

Printed in the United States